

Insekt-Nytt

Medlemsblad for Norsk
entomologisk forening

Nr. 1 2013 Årgang 38

Insekt-Nytt • 38 (1) 2013

Insekt-Nytt • 38 (1) 2013

Medlemsblad for Norsk entomologisk forening

Redaktør:

Anders Endrestøl

Redaksjon:

Lars Ove Hansen
Jan Arne Stenløkk
Leif Aarvik
Halvard Hatlen
Hallvard Elven

Nett-redaktør:

Hallvard Elven

Adresse:

Insekt-Nytt, v/ Anders Endrestøl,
NINA Oslo,
Gaustadalléen 21,
0349 Oslo
Tlf.: 99 45 09 17
[Besøksadr.: Gaustadalléen 21, 0349 Oslo]

E-mail: insektnytt@gmail.com

Sats, lay-out, paste-up: Redaksjonen

Trykk: Nordberg Aksidenstrykkeri AS, Oslo

Trykkdato: februar 2013

Opplag: 800

Insekt-Nytt utkommer med 4 nummer årlig.

ISSN 0800-1804 (trykt utg.)
ISSN 1890-9361 (online)

Forsidebildet:

Nyklekt hann av iduns rutevinge *Euphydryas iduna*. Stor-Graddis 6. juli 2010. Se s. 13 dette heftet. Foto: Sigmund K. Hansen.

Insekt-Nytt presenterer populærvitenskapelige oversikts- og tema-artikler om insekters (inkl. edderkoppdyr og andre landleddyr) økologi, systematikk, fysiologi, atferd, dyregeografi etc. Likeledes trykkes artslister fra ulike områder og habitater, ekskursjonsrapporter, naturvern-, nytte- og skadedyrstoff, bibliografier, biografier, historikk, «anekdoter», innsamlings- og prepareringsteknikk, utstyrstips, bokanmeldelser m.m. Vi trykker også alle typer stoff som er relatert til Norsk entomologisk forening og dets lokalavdelinger: årsrapporter, regnskap, møte- og ekskursjons-rapporter, debattstoff etc. Opprop og kontaktannonser er gratis for foreningens medlemmer. Språket er norsk (svensk eller dansk) gjerne med et kort engelsk abstract for større artikler. Våre artikler refereres i Zoological record.

Insekt-Nytt vil prøve å finne sin nisje der vi ikke overlapper med vår forenings fagtidsskrift *Norwegian Journal of Entomology*. Originale vitenskapelige undersøkelser, nye arter for ulike faunaregioner og Norge går fortsatt til dette. Derimot tar vi gjerne artikler som omhandler «interessante og sjeldne funn», notater om arters habitatvalg og levevis etc., selv om det nødvendigvis ikke er «nytt».

Annonsepriser:

1/2 side	kr. 1000,-
1/1 side	kr. 1750,-
Bakside (farger)	kr. 2500,-

Ved bestilling av annonser i to nummer etter hverandre kan vi tilby 10 % reduksjon, 25 % i fire påfølgende numre.

Abonnement: Medlemmer av Norsk entomologisk forening får fritt tilsendt *Norwegian Journal of Entomology* og *Insekt-Nytt*. Kontingenten er for 2013 kr. 280,- pr. år (kr. 140,- for junior-medlemmer til og med året de fyller 19 år). For medlemskap bruk skjema på våre nettsider (www.entomologi.no) eller kontakt:

Norsk entomologisk forening,
Postboks 386, 4002 Stavanger.
e-post: jansten123@online.no

Redaktøren har ordet:

«I vinterens blåkløkkelengtende ve»

Eller for å sitere Anne Grete Preus videre (som av en eller annen helt ubegripelig grunn er blitt en rød tråd videre i denne lederen); «*Sommerfuglvinger kan forandre alt / gjøre salt til søtt og varmt til kaldt*». Og akkurat nå må vi vel kunne si at de har gjort vann til både vin, «melk og honning»? Jeg fikk akkurat tilsendt årsmelding fra NEF og samtidig annonsstoff fra SABIMA inn til Insekt-Nytt, og da slo det meg at det er gode tider for vår bransje! Eller enda bedre; det er for tiden gode forhold for å dyrke

hobby og lidenskap om man «*kaster seg ut i tilværelsens store vrimmel*» av insekter. Eller kanskje enda bedre; topp muligheter til å fordype seg i «sorte hull» (taksonomiske eller geografiske) man har gått og tenkt på en stund; «*se opp for sorte hull / de befinner seg ikke bare i universets fjernere deler*»!

Det er ingen tvil om at det er gode tider for entomologien som hobby og for så vidt også som profesjon- «*Ye-a-hey*» (joda, Anne Grete Preus det og). Som nevnt i

Innholdsfortegnelse

Endrestøl, A. Redaktøren har ordet: « <i>I vinterens blåkløkkelengtende ve</i> »	1
Ruud, D. Linselusa	4
Aarvik, L, Berggren, K., Christiansen, C. & Voith, R. Kvernbrusætrene i Sel – nyoppdaget utpost i Sør-Norge for taigaens mest sjeldne natssommerfugler	5
Hansen, S.K. 1918-2008: Et 90-årsjubileum for <i>Euphydryas iduna</i> i Saltdal	13
Hågvær, S. & Olsen, T.J. Nye fylkesfunn av tege VIII	17
Syvertsen, P.O & Lundmo, S. Vindelsvermer <i>Agrius convolvuli</i> i Nordland	19
Vetlesen, V. Litterære insekter I: Nsongonya.....	23
Falck, M. Norske «Hvorfor-ikke»-fluer III: Livets og dødens mystikk.....	25
Bengtson, R. Bokanmeldelser: Norges humler med Humleskolen.....	29
Stenløkk, J. Insekter i nettet.....	35
Entomologiska Föreningen i Helsingfors: Det 29. Nordisk-Baltiska Entomologmötet	38
Hatlen, H. På larvestadiet.....	39
SABIMA: Utlysning av midler til kartlegging 2013	41
SABIMA: Rødlistearter 2013 - Utlysning av kartleggingsmidler	42
Oppslagstavla.....	43
Styret: Årsmelding 2012	44
Forhandlere av entomologisk utstyr.....	49
Content of Insekt-Nytt [Insect-News] 38 (1) 2013	50

førrige leder har vi alt vi trenger av digitale hjelpemidler; kart, databaser, nøkler, lokalitetsinformasjon, værdata, alt «*under stjernehimmelen virvar*» man kan tenke seg for å optimalisere sin hobby og «*fin-tune*» søket. «*I vår tid / finnes så mye viten og teknologi*» rett foran nesa vår, og bare et par tastetrykk unna. «*Så lett, så lett*». Jeg sitter for tiden med et lite materiale fra Helgelandskysten jeg samlet «*i begynnelsen av juli*» for et par år siden, og ikke nok med at jeg kan finne ut alt mellom «*hele himmelen*» og jorden om de stedene jeg har besøkt, jeg kan gå inn på artskart å få opp lister over hva som er funnet der før, og jeg kan pinadø gå inn på Google Earth og nærmest se på de enkelte trærne jeg samlet fra (og om det er en vei ved lokaliteten kan man i realiteten etter-botanisere med Google Streetview helt til man «*står i enden av en blindvei*»). Og om man er riktig heldig, som vår formann faktisk var på et par av lokalitetene sine i sommer,

kan man gå inn på Google Earth å se sitt eget malaiseteltet på satellittbildet, avfotografert av en satellitt som har gått «*lydig rundt i en ellipseformet rute*»!

Men, det er også stor aktivitet i foreningen som vi stadig rapporterer om her i Insekt-Nytt og som er oppsummert som «*Perler på en snor*» i årsmeldinga til slutt i dette nummeret. Første NEF-møte etter jul var «*Sommerens fangst*», en av de mest populære møtene hvor man kan dele gleder og frustrasjoner over svunne sesonger. «*Hva som egentlig gikk i vasken/ er'ke lett å si min venn*» (gjengangeren er forøvrig de som har dratt nordover for kun og oppleve å «*leke med vindene og slåss imot uværet*»). På dette møte hørte vi også fra en av D'herrer entomologer i Drammenslaget (et lokal-lag av NEF). Vedkommende har vært medlem og aktiv entomolog snart i en mannsalder, og nå for første gang «*skjelvende begriper*» at kommunen tok kontakt for å få hjelp til

insekt-kartlegging, også med økonomisk støtte! («Litt merkelig, jeg har jo levd en stund»?). Mange entomologer har nok ofte følt at man har «Gått tørst og sulten slitt meg blå og grønn / Jobba gratis uten annen lønn». Om det tar noen tiår før man får litt fiskal backup, er det jo en opptur når det skjer, og ikke minst en bekreftelse på at det en driver med og interesserer seg for, også er blitt viktig for andre. Da blir man «like stolt som et stort gammelt tre». Så, vår bransje har også for lengst trengt seg langt inn i de grå kommunekontorene. Faktisk er det snart sånn at «lavt og lite har mere kraft enn mye, fullt og nok»!

På sommeren er det flust av feltutfukter, turer og kurs. Foreningen har i flere år hatt en egen kartleggingskoordinator i entomologi gjennom SABIMA «a-a-a-a-a-a-a-a». Koordinatoren, for tiden Kristoffer Bøhn, er en ressurs for oss som forening og er med på å tilrettelegge og «pushe» aktivitet på medlemmene, og som «vet allting om vår jord». Dette gir ikke bare økt «drive» til å dyrke sin hobby, men gir også en sosial dimensjon til oss entomologer, gjennom samlinger og turer og ekskursjoner. «Det er forskjell, stor, stor forskjell». Koordinatoren er dessuten behjelpelig med en rekke ting som måtte ha med entomologi å gjøre, så bruk han (om ikke han kan hjelpe direkte, så har han kontakter til de som kan)! Ikke minst er koordinatoren og SABIMA viktige for å synliggjøre vårt fagfelt ut i politikken og media, noe som medfører at det også risler litt midler nedover til den som måtte trenge litt ekstra utstyr, eller gjerne ville ha litt finansiell støtte til feltarbeidet sitt. Kanskje tenker du at du «har alt, men i dag har jeg ingenting å ha det i»? «Av og til, av og til» er et par

tusen nok. De nevnte SABIMA annonsene er nettopp utlysninger av kartleggingsmidler. «Ekte saker vokser når de deles med fler». Så om du sitter inne og ser på snøen og føler det som «himmelsk korrekturlakk over feilstavet sommer», og dessuten «[...] var så redd for å mislykkes før / Nå vil jeg bare prøve / Å være en fin amatør / En som prøver vil og lærer», så fortvil ikke. «Vår på vei»! Her er det bare å begynne å planlegge sommeren, og her bør mange se sitt snitt til å slenge inn en søknad for «dem som tør å prøve lykken enda et år!», «for kan hende blir det utdel» midler til nettopp deg? Og hvis ikke kan det hjelpe med «banneord bare sjømenn vet». De som blir tildelt midler bør dessuten selvfølgelig uoppfordret sende inn et lite referat til Insekt-Nytt redaksjonen om sine fangster fra alt fra «gold mark til blomstereng» til «mager jord og kalde netter».

Vår bransje kommer etter alle solemerker til å vokse videre opp i himmelen. Og så lenge det varer får vi bare vente på: «en fin og stille solskinnsdag/Takket være et vindpust fra en sommerfugls tilfeldige vingelag».

Om neste nummer:

Det begynner faktisk så smått og fylle seg opp. Til de av dere som har spesielle kartleggingsplaner i sommer, og kanskje også får støtte til dette gjennom nevnte SABIMA midler; redaksjonen ser gjerne at dere i forkant av feltarbeidet også tenker på en liten rapport inn til Insekt-Nytt. Ta masse bilder, så går resten av seg selv!

I begynnelsen av mai dukket det opp en humledronning, jeg tror det er en lys jordhumle, *Bombus lucorum*, som viste stor interesse for vårt terrassegulv. Gulvet er bygget slik at det er et hulrom mellom gulv og betong på ca 5 cm. Det varte ikke lenge før aktiviteten viste at her var det noe på gang. Til å begynne med var arbeiderne ganske små så passeringen melleom borda gikk greit, særlig i tørt vær da sprekkeene var ganske store. Etter en måneds tid dukket det opp mye større arbeidere og ved fuktig vær ble sprekkeene mindre. Da startet problemene, det var for trangt. Stinne av både nektar og pollen måtte de inn for å tømme seg, så her ble det kamp for å true seg ned. Noen var smartere enn andre og fant ut at på den ene siden var sprekken litt større, slik at det gikk greit å komme ned, men brorparten sto lenge og stanget på feil sted.

En annen observasjon var at når nye arbeidere kom opp for første gang, gikk de en tur rundt den riktige sprekken og memorerte stedet. Så tok de til vingene og begynte å fly i 8-tall rundt stedet. 8-tallet ble større og større og til slutt forsvant de over garasjetaket og borte ble de. Men det ble også en retur og her er det tydelig at noen hadde bedre husk enn andre. De fleste fant greit tilbake til rette sprekke, det var ca 20 å velge i, mens andre nesten ikke fant terrassen. Selv når de sto bare noen cm unna og så kameraten krype ned, fant de ikke frem før etter mange forsøk. Det ble ikke så mange soldager på terrassen i sommer, men de som var hadde stor underholdnings verdi.

Devegg Ruud, Drammen

Kvernbrusætrene i Sel – nyoppdaget utpost i Sør-Norge for taigaens mest sjeldne natt- sommerfugler

Leif Aarvik, Kai Berggren, Claus Christiansen, Reidar Voith

For oss lepidopterologer er det enkelte år som er spesielle. Annenhver sesong er det nemlig «*Xestia*-år». I 2012, i likhet med i 2010, 2008, 2006 osv., altså i partallsår, fløy de sjeldne *Xestia*-ene i barskogene opp mot fjellet. Flere arter i denne slekten er synkrone, og det er svært uvanlig at enkeltindivider bryter mønsteret. Lenger

øst, i Sør-Varanger og det østlige Finland, flyr de i oddetallsår. Gjennom de siste 15 årene har to av forfatterne (LA, CC) fokusert spesielt på disse artene. Sist sommer resulterte det i oppdagelsen av en bemerkelsesverdig forekomst av blant annet *Xestia gelida* (Sparre Schneider, 1883) i Sel kommune i Oppland.

Figur 1. Fra Kvernbrusætrene. Gamle furutrær overgrodd med skjeggglav.

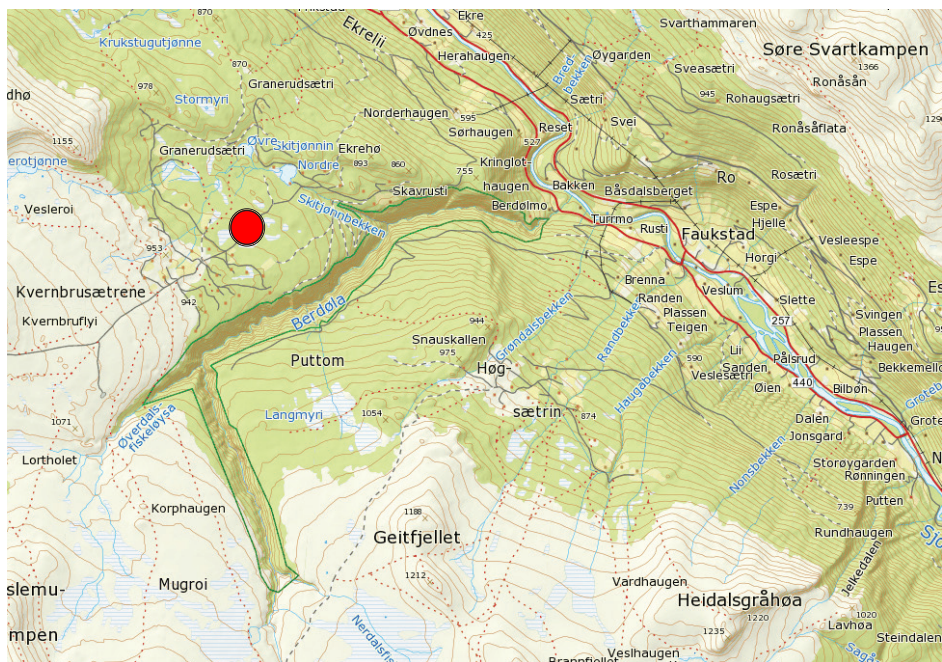

Figur 2. Fra Kvernbrusætrene. Klar for nattfangst. Bemerk skjørtegrana med greiner helt ned i lyngen–viktig element for taigaffly.

I 2012 hadde vi lagt opp til en mer vestlig rute i søket etter egnede *Xestia*-habitater. Tidligere år har vi undersøkt områder i det østlige Hedmark og i Lierne i Nord-Trøndelag. Som utgangspunkt hadde vi valgt ut barskogsreservater i Gudbrandsdalen: Rolla-Kartberget i Øyer og Ringebu, Koloberget i Sel og Berdøla i Sel. Vår taktikk er å kombinere sukkerlokking ved hjelp av rødvinssnorer og lysfangst. For å unngå å ferdes unødig inne i reservatene, opererer vi rett utenfor grensene. Den 18. juli nådde vi Berdøla som er en sidedal til Heidal i Sel kommune.

Lokaliteten

Berdøla er en trang bekkkløft med rik flora. Vi fulgte veien som går på nordsiden av kløfta mot Kvernbrusætrene som ligger i skoggrensa. Rett før Kvernbrusætrene går veien gjennom en gammel furudominert skog som vi øyeblikkelig oppfattet som meget interessant (Fig. 1-3). Den opprinnelige planen var å drive innsamling ved veien for å tiltrekke dyrene som holdt til i skogen nede i selve kløfta. I stedet besluttet vi å forsøke denne gammelskogen ved Kvernbrusætrene. Et parti av skogen

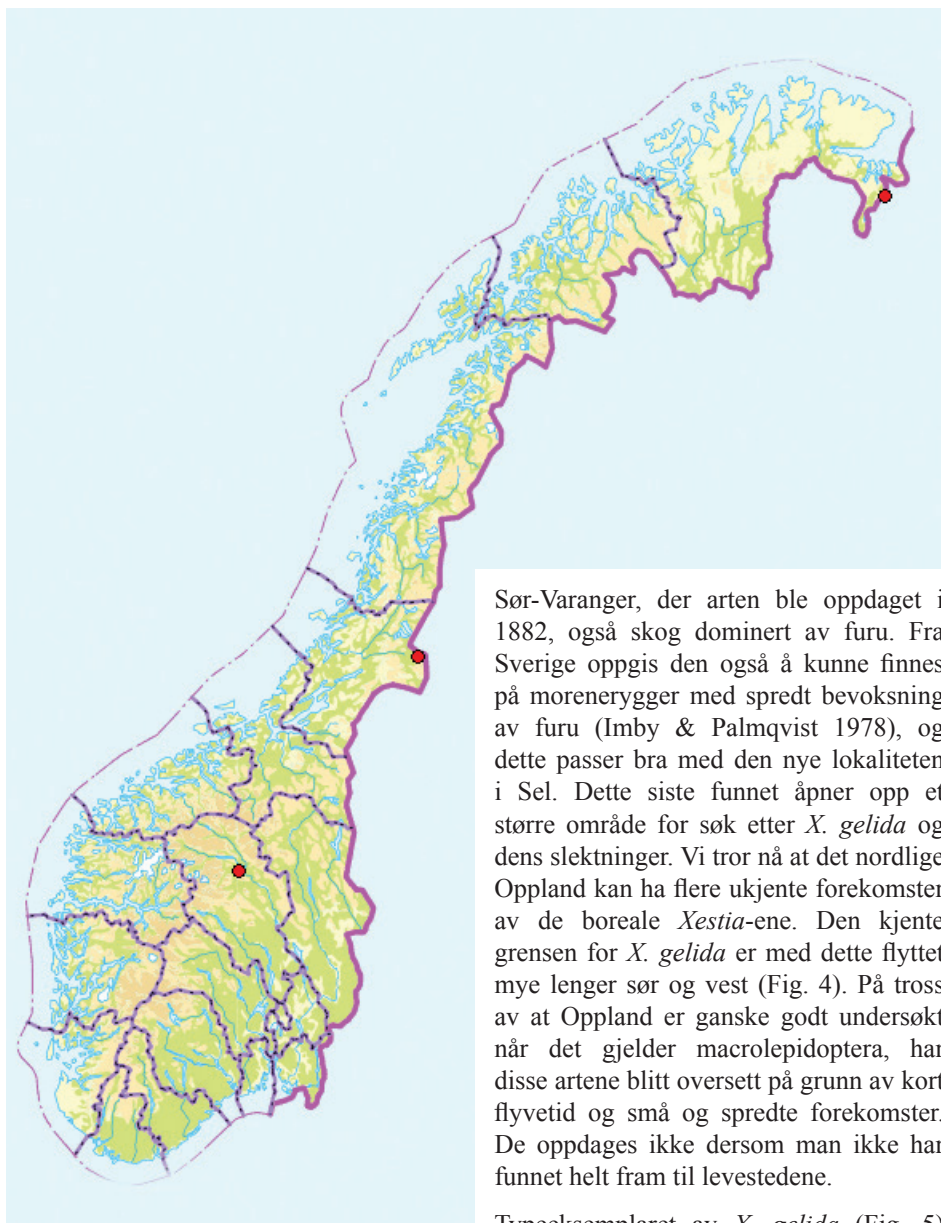
Figur 3. Lokalitetens beliggenhet øst for Heidal og rett nord for Berdøla.

var veldrenert med bunnsjiktet dominert av blåbærlyng og andre lave planter. I den fuktigere delen var det et sterkt innslag av vier. Erfaringsmessig vil den tørrere delen ha størst potensiale som biotop for taigafløyene, og her hang vi opp våre rødvinssnorer og satte opp lys. Denne første natta var det Nini Roll Aarvik og Leif Aarvik som forsøkte. Natta var mørk med småregn, egentlig ganske gunstige forhold. Det kom to eksemplarer av en *Xestia* – én på lys, og én på snorene – som etter hvert ble bestemt til *X. gelida*. De avvok imidlertid sterkt fra de tre tidligere kjente norske eksemplarene ved å være mørkere og mer monotone i framvingenes tegninger (Fig. 7-8). Den 20. juli forsøkte

CC samme sted, og han lyktes også å få en mørk hann av *X. gelida*. Nå var det samlede antall norske eksemplarer av arten nådd opp i seks! De to øvrige forfatterne, KB og RV, ble tipset og besøkte stedet 24-26. juli. Resultatet ble ytterligere eksemplarer av *X. gelida*.

Xestia gelida

Denne artens økologi og utbredelse ble omtalt etter at den ble gjenfunnet i Norge i 2010 (Aarvik & Christiansen 2011). Det var overraskende at den dukket opp i den furudominerte skogen ved Kvernbrusætrene. Vanligvis finnes arten i granskogsholt i et landskap preget av myr. Imidlertid er typelokaliteten i

Figur 4. Utbredelsen i Norge for *Xestia gelida*; Sør-Varanger (typelokalitet), Lierne og Sel. Kilde: Artsdatabanken og GBIF 2012.

Sør-Varanger, der arten ble oppdaget i 1882, også skog dominert av furu. Fra Sverige oppgis den også å kunne finnes på morenerygger med spredt bevoксning av furu (Imby & Palmqvist 1978), og dette passer bra med den nye lokaliteten i Sel. Dette siste funnet åpner opp et større område for søk etter *X. gelida* og dens slektninger. Vi tror nå at det nordlige Oppland kan ha flere ukjente forekomster av de boreale *Xestia*-ene. Den kjente grensen for *X. gelida* er med dette flyttet mye lenger sør og vest (Fig. 4). På tross av at Oppland er ganske godt undersøkt når det gjelder macrolepidoptera, har disse artene blitt oversett på grunn av kort flyvetid og små og spredte forekomster. De oppdages ikke dersom man ikke har funnet helt fram til levestedene.

Typeeksemplaret av *X. gelida* (Fig. 5) har en kontrastrik framvingetegning der mønsteret trer tydelig fram. Eksemplarene fra Lierne (Fig. 6) er i en mellomstilling

5

6

7

8

Figur 5-8. Norske eksemplarer av *Xestia gelida*. 5. Typeeksemplaret fra Sør-Varanger. 6. Eksemplar fra Lierne. 7-8. Eksemplarer fra Sel.

i forhold til typeeksemplaret og eksemplarene fra Sel. Det er påfallende at også bakvingene er tydelig mørkere på de sørnorske individene. Dette avviket gjorde at vi med en gang var usikre på at det virkelig var *X. gelida*. Artsidentiteten ble fastslått ved å børste bakkroppsspissen slik at ytre del av genitaliene ble synlige; se figur i Aarvik & Christiansen (2011).

Øvrige arter

Selv om stedet i utgangspunktet representerer et artsfattig miljø, viste det seg at diversiteten når det gjelder *Xestia*-arter er svært høy. Hele 7 arter i slekten – avgrenset til den boreale underslekten *Pachnobia* – ble påvist i løpet av noen få dager. Ingen andre steder i Norge er i nærheten av å nå opp i et tilsvarende antall. Foruten *X. gelida* ble følgende arter ble påvist:

- Xestia tecta* (Hübner, 1808)
- X. laetabilis* (Zetterstedt, 1839) (Fig. 10-11)
- X. sincera* (Herrich-Schäffer, 1851) (Fig. 12)
- X. fennica* (Brandt, 1936) (= *X. rhaetica* sensu auct.) (Fig. 9)
- X. speciosa* (Hübner, 1813)
- X. alpicola* (Zetterstedt, 1839)

Et par av disse artene fortjener en nærmere kommentar. *X. laetabilis* fløy i antall på lokaliteten, og var representert i mange ulike former (Fig. 10-11). En del av disse nærmer seg utseendet til *X. distensa* (Eversmann, 1851) som fortsatt venter på å bli oppdaget innenfor Norges grenser. Vi genitalundersøkte flere av eksemplarene av *laetabilis*, men ingen av dem kunne med sikkerhet henføres til *distensa*.

9

10

11

12

Figur 9-12. *Xestia*-arter fra Kvernbrusætrene. 9. *X. fennica*. 10-11. *X. laetabilis*. 12. *X. sincera*.

Xestia sincera (Fig. 12) har vært regnet som en lavlandsart i Skandinavia (Hydén & Sjøkvist 1993). Denne oppfattelsen ser ut til å måtte modifieres når det gjelder Oppland. Det første norske funnet av arten ble gjort av Emil Barca på Ringebu seter i 1922. Dette stedet ble betegnet Pullen seter av Opheim (1962); på nyere kart heter det Pulla. Denne lokaliteten på østsiden av Gudbrandsdalen ligger på 850-920 m. I 2010 fant Svein Bekkum to eksemplarer i Skjedalen i Nord-Fron. Denne lokaliteten ligger på 900 m. Vår lokalitet ved Kvernbrusætrene ligger også på 900 m. Disse funnene indikerer at *sincera* i dette området følger grana helt opp til skoggrensen.

Vikleren *Phiaris heinrichana* (McDunnough, 1927) er i Norge kun blitt påvist på noen få lokaliteter i Troms og Finnmark, samt at det foreligger en ubekreftet angivelse fra Saltdalen i Nordland (Aarvik et al. 2000). Et antall individer kom til lys på lokaliteten, og det er klart at arten er bofast på stedet.

Vern

Vi har tatt kontakt med Miljøvern-avdelingen hos Fylkesmannen i Oppland. Vi håper at området kan beskyttes mot inngrep i form av hogst eller hyttebygging. Området ligger bokstavelig talt laglig til for hugg etter som det går en vei tvers gjennom skogen.

Takk

Vi takker Nini Roll Aarvik for deltagelse i innsamlingen og for fotografering. Karsten Sund, Naturhistorisk museum, Oslo, takkes for fotografering av preparerte dyr. Svein Bekkum takkes for informasjon om funn og for nyttige innspill til jakten på taigaffly.

Litteratur

- Aarvik, L., Berggren, K. & Hansen, L.O. (redaktører). 2000. Catalogus Lepidopterorum Norvegiae. Lepidopterologisk arbeidsgruppe; Zoologisk museum, Universitetet i Oslo; Norsk institutt for skogforskning. Oslo. 192 sider.
- Aarvik, L. & Christiansen, C. 2011. *Xestia gelida* (Sparre Schneider, 1883) (Lepidoptera, Noctuidae) rediscovered in Norway. Norwegian Journal of Entomology 58: 1-6.
- Hydén, N. & Sjökvist, P. 1993. Barrskogsfjällflyet, *Xestia sincera* (Lepidoptera, Noctuidae), och det moderna storskaliga skogbruket. Entomologisk Tidskrift 114: 1-11.

Imby, L. & Palmqvist, G. 1978. De svenska *Anomogyna*-arternas utseende, biologi och utbredning (Lep., Noctuidae). Entomologisk Tidskrift 99: 97-107.

Opheim, M. 1962. Catalogue of the Lepidoptera of Norway. Part 2. Noctuoidea. Norsk entomologisk Forening, Oslo. 32 pp.

Leif Aarvik

Naturhistorisk museum, UIO
Postboks 1172 Blindern
0318 Oslo

Claus Christiansen

Søråsveien 24
1430 Ås

Kai Berggren

Bråvann terrasse 21
4624 Kristiansand

Reidar J.D.I. Voith

St. Svithunsgate 8
4005 Stavanger

Norges humler

med Humleskolen

Endelig en helnorsk felthåndbok om humlene våre!
Nå kan du artsbestemme humler på grunnlag av fargene
i pelsen, uten bruk av kompliserte bestemmelsesnøkler!

*Pris:
kr 490,-
pluss frakt.*

Kjøp boken på
www.naturogfritid.no

Mer enn to hundre fotos viser samtlige arter under naturlige forhold. Oppdaterte utbredelseskart og detaljerte beskrivelser av dronning, arbeider og hann. Boken er beregnet både på nybegynnere og erfarne naturvitere.

Humleskolen utgjør siste del av boken, og skal gjøre det lettere for lærere og naturveiledere å drive undervisning ute. Humler er glimrende startpunkt for den som vil lære mer om mangfoldet av arter ute i naturen.

- Norges humler har blankt omslag og tykke permer for feltbruk
- 296 sider
- 210 helt nye fotografier
- 123 originale tegninger og illustrasjoner
- 33 utbredelseskart

Tekst, fotos og illustrasjoner ved Tor Bollingmo.

1918-2008: Et 90-årsjubileum for *Euphydryas iduna* i Saltdal

Sigmund K. Hansen

Sommeren 1918 fanget Hans Jacob Sparre Schneider (1853–1918) og Johan Rygge (1868–1944) iduns rutevinge *Euphydryas iduna* på Solvåg fjell i Saltdal, der de var sammen fra 4. til 18. juli. Det ble vemodig nok Sparre Schneiders siste tur i felt, han døde nemlig på vei hjem. I juli 2008 ble det omsider gjort et gjenfunn av *iduna* i Stor-Graddisområdet i Saltdal kommune (NSI). Det skyldtes slett ikke dyktighet hos undertegnede, men masse flaks og en god porsjon stahet.

13. juli 2008 satt min kamerat Gunnar og jeg i en bil på en parkeringsplass i Junkerdalen i Saltdal. Det hadde sett så bra ut da vi dro fra Fauske et par timer tidligere, men nå var himmelens sluser helt åpne og det plasket ned rundt oss. Siste mulige felt-dag for meg i Nord-Norge i 2008 så ut til å forsvinne i store mengder vann. Det var absolutt nummeret før vi snudde og kjørte tilbake til Fauske. Men så var det altså ei lita tue med bergveronika. Den hadde jeg sett et par dager tidligere, og Gunnar ville

En litt sliten 90-årsjubilar fra Stor-Graddis 2008. Foto: Sigmund K. Hansen

gjærne ta bilde av den. Kanskje regnet ville gi seg litt etter hvert? Det endte med at vi kjørte opp til Stor-Graddisområdet og satte oss til å drikke kaffe i bilen.

Dette var den 15. sommeren jeg var på fjelltur etter sommerfugler i området rett nord for Saltfjellet og Polarsirkelen. De første årene speidet jeg nok litt etter *Euphydryas iduna*, for jeg hadde sett noen av Rygges dyr i en kasse på Naturhistorisk museum i Oslo (Sparre Schneiders dyr står på Tromsø Museum). Men årene gikk og jeg fikk aldri øye på noen *iduna*, så jeg hadde vel nærmest slått det dyret fra meg med tanke på Saltdal. For øvrig sto det også i den svenske «Nationalnyckeln» at arten ikke lenger fantes så langt sør. På dette tidspunktet vurderte jeg så smått en framtidig tur til Abisko i Sverige

for kanskje omsider å få se Iduns rutevinge. Etter en snau halvtime oppe på fjellet sluttet det å regne, så vi tuslet bort til den nyvaskede tua med bergveronika. For ordens skyld tok jeg med håv selv om det var vått i vegetasjonen. Etter ennå et kvarter kom det et lite solgløtt, og etter hvert dukket det opp en og annen dagsommerfugl, blant annet noen slitte *norna*. I den grad jeg hadde noe spesielt i tankene der jeg gikk, måtte det være om det skulle slumpe til å dukke opp et eksemplar av det sjeldne nattflyet båndfjellfly (*Lasionycta secedens*), som jeg hadde tatt før i området. Uansett labbet jeg nokså ukonsentrert rundt da jeg la merke til en lys dagsommerfugl som satt på en liten grasbakke.

Nyklekt hann av *Euphydryas iduna*. Stor-Graddis 6. juli 2010. Foto: Sigmund K. Hansen

Det tok flere sekunder før det til slutt gikk opp for meg at jeg sto og så på en litt slitt *iduna*, men da steg også pulsen relativt raskt. Jeg snek meg borttil, telte til tre og skulle slå håven over på fire, en teknikk jeg pleier å bruke for å fokusere på slag etter sittende dyr. Problemet var bare at dyret luktet lunta og fløy opp i det jeg kom til tre. Det fløy noen meter før det satte seg igjen, så jeg måtte gjennom noe dvergbjørk for å komme til. Så skjedde akkurat det samme om igjen! Denne gangen fløy dyret en lengre distanse, mens jeg beinfløy oppover gjennom dvergbjørk-krattet og akkurat rakk å se hvor det slo seg ned på en lavdekt flekk i krattskogen.

Nå heiv jeg etter pusten og hjertet hamret, så jeg ropte på Gunnar for å få ham til å hjelpe meg å se etter dyret hvis det fløy opp igjen. Men det gjorde det ikke, for det var rett og slett ikke lenger der jeg hadde sett det lande! Dersom jeg hadde lest lekse mi om rutevingens vaner på forhånd hadde jeg nå søkt i den nærliggende vegetasjonen, men i stedet ga jeg bare opp da det ikke fløy opp noe dyr.

Jeg var for å si det på mitt farsmål «inderlig førbainna» på meg sjøl for elendig håving, og adrenalinet fløt ganske fritt. Jeg ble enig med Gunnar om å bruke en stund til i området for å se om det skulle finnes flere eksemplarer. Heldigvis minte

En annen flott hann av *iduna*, også Stor-Graddis 6. juli 2010. Foto: Sigmund K. Hansen

han meg på at jeg nok burde spise litt først for å holde blodsukkeret oppe. Etter å ha slukt maten og hentet en større håv i bilen begynte jeg så å søke på kryss og tvers i området, gjennom myr og grasbakker og dvergbjørk. Etter om lag halvannen time var jeg dyktig sliten, men stadig like «førbainna» på meg sjøl. Tenk å klare å misse min første *iduna* etter 15 sesonger!

Det ble nesten et antiklimaks da en liten og hissig dagsommerfugl plutselig fløy opp for å kjeppjage en annen. Først ble det et litt desperat bomslag, men så satt den vesle i håven! Og endelig fikk jeg den i glasset – en slitt, men helt umiskjennelig *iduna*-hann. Yess!! Da syntes jeg faktisk at jeg hadde fortjent den. Vi kunne gi oss for dagen og det året, og jeg fløy sørover igjen dagen etter.

Iduns rutevinge er kjent for å fluktuere mye, den kan tilsynelatende være borte fra et område i flere år, for så å ha masseopptreden flere år på rad. Muligens hadde vi også vært for seint ute for *iduna* ved de fleste tidligere anledninger. Nå var vi i alle fall sikre på at den fantes i Stor-Graddis-området, og at den definitivt ikke var forsvunnet sør for 67 grader nord. Funnet representerte også ny sørgrense for arten i Norge i forhold til de gamle funnene på Solvågfjell – om enn bare med noen kilometer. I 2009 ble det ikke noen tur nordover, men i 2010 kom jeg meg oppover igjen, bedre forberedt og litt tidligere på året enn i 2008. Da fant vi den på flere lokaliteter og fikk satt enda en ny sørgrense for arten.

Vi fant også noen eksemplarer i 2011, så det er ikke bare partallsår som gjelder. I 2012 ble det heller ikke noen tur på meg, men

jeg ser på Artsobservasjoner at både Petter Hamnes og Thor Edgar Kristiansen har vært på tur til Stor-Graddis og fått gleden av å se og fotografere *iduna*. Gratulerer så mye med opplevelsen! Kanskje har de to røde prikkene mine på Artskart bidratt med litt inspirasjon til å ta turen? I så fall kan vi vel si at egentlig skyldes alt sammen ei lita tue med bergveronika...

Takk til Leif Aarvik for velvillig hjelp med bakgrunnsopplysninger og litteratursøk.

Litteratur

- Artsdatabanken: Artskart. <http://artskart.artsdatabanken.no>
- Artsdatabanken: Artsobservasjoner. <http://www.artsobservasjoner.no/>
- Eliasson, C. U., Ryrholm, N., Holmer, M., Jilg, K. & Gärdenfors, U. 2005. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Dagfjärilar. Hesperiiidae – Nymphalidae. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. 407 s.
- Hansen, L. O. & Aarvik, L. 2000. Sjeldne insekter i Norge. 3 Sommerfugler (Lepidoptera). NINA Fagrapport 38: 1-145.
- Hansen, S. K. 2001. Båndfjellfly *Anartomima secedens* ny for Nordland (NSI). Insekt-Nytt 26: 19-20.
- Opheim, M. 1982. Litt om sommerfugljegere i forrige århundrede II. *Atalanta norvegica* 4: 21-24.
- Rygge, J. 1921. Konservator H. J. Sparre Schneider. Norsk Entomologisk Tidsskrift 1: 65-69.
- Sømme, L. 2004. Entomologiens historie i Norge. Oslo 432 s.
- Aarvik, L., Hansen, L.O. & Kononenko, V. 2009. Norges sommerfugler.

Sigmund K. Hansen
Kristiansro 4
3732 Skien

Nye fylkesfunn av teger VIII

Sigmund Hågvar og Thor Jan Olsen

Fremdeles er det mulig å finne en og annen ny tegeart fra godt undersøkte fylker som Østfold og Vestfold. Noen timers slaghåving i Bodø ga fire nye arter for NSY. Nord-Norge er en landsdel der sjansene er gode for å gjøre nye fylkesfunn. Slaghåving er generelt effektivt for teger, men kanskje vi burde bli flinkere til å supplere med andre metoder?

Inndelingen av fylkesdeler følger Økland (1981), og inndelingen i EIS-ruter følger Endrestøl (2005). Artenes rekkefølge og taksonomi følger Coulianos (1998).

Miridae

Bothynotus pilosus (Boheman, 1852)

Ø Hobøl: Gaupsteinhytta (EIS 29), juli 2011. Leg. Anne Lene Aase og Thor Jan Olsen. Aremark: Lindtjern (EIS 21), 5. juli-9. august 2012. Leg. Thor Jan Olsen.

Calocoris alpestris (Meyer-Dür, 1843)

ØN Dovre: Dombås (EIS 71), 28. juni 2011. Leg. G. Aase og Thor Jan Olsen.

Lygocoris contaminatus (Fallén, 1807)

NSY Bodø: Bodø Camping (EIS 130), 17. august 2011. Leg. S. Hågvar.

Figur 1. Den store tegegen *Carpocoris purpleipennis* er ny for Vestfold. Dette er den eneste av breitegenene som har helt svarte antenner. Arten er påvist i få fylker, og mange funn er gamle. Den kan være oversett og er vel verdt å være oppmerksom på. Dyrene overvintrer som imago og er aktive i

mai og juni på åpne områder som enger, veikanter osv. Både voksne dyr og ungstadier sitter gjerne i blomster av kurvplanter og suger på modnende frø. Nymfene har et karakteristisk fargemønster foran, med grønne striper på brun bunn (Coulianos 2012). Foto: S. Hågvar.

Polymerus unifasciatus (Fabricius, 1794)
NSY Bodø: Bodø Camping (EIS 130), 17.
august 2011. Leg. S. Hågvar.

Blepharidopterus angulatus (Fallén, 1807)
NSY Bodø: Bodø Camping (EIS 130), 17.
august 2011. Leg. S. Hågvar.

Nabidae

Nabis limbatus Dahlbom, 1851
NSY Bodø: Bodø Camping (EIS 130), 17.
august 2011. Leg. S. Hågvar.

Pentatomidae

Carpocoris purpureipennis (DeGeer, 1773)
VE Larvik: Barlindåsen (EIS 19)
(32VNL5461975959), 19. mai – 15. juni
2010 (vindusfelle). Leg. MSL (UMB
prosjekt 315205). Tønsberg: Ved Jarlsberg
(EIS 19), 19. mai 2011. Leg. Thor Jan
Olsen. Sandefjord: Råstad (EIS 19)
(32VNL7240559205), 25. juni 2012. Leg.
Anders Endrestøl & Roald Bengtson.

Litteratur

- Coulianos, C.-C. 1998. Annotated catalogue of the Hemiptera-Heteroptera of Norway. *Fauna norv. Ser B* 45, 11-40.
- Coulianos, C.-C. 2012. *Bärfisar i Sverige. En fälthandbok*. Entomologiska Föreningen i Stockholm, 127 s. (Bestilles fra bert.gustafsson@nrm.se)
- Endrestøl, A. 2005. Ny versjon av EIS-systemet for Norge. *Fauna*, Oslo 58, 92-97.
- Økland, K.A. 1981. Inndeling av Norge til bruk ved biogeografiske oppgaver – et revidert Strand-system. *Fauna*, Oslo 34, 167-178.

Sigmund Hågvar

*Inst. for naturforvaltning,
Universitetet for miljø- og biovitenskap,
Postboks 5003, 1432 Ås.
E-post: sigmund.hagvar@umb.no*

Thor Jan Olsen

*Postboks 1062 Valaskjold
1705 Sarpsborg
E-post: t-jolse@online.no*

Vindelsvermer *Agrius convolvuli* i Nordland

Per Ole Syvertsen og Stig Lundmo

I et tidligere hefte av Insekt-Nytt og seinere i Ottar presenteres en del funn av den langtflygende tussmørkesvermeren vindelsvermer, *Agrius convolvuli*, i de tre nordnorske fylkene. Det foreligger i tillegg et relativt omfattende og for det meste upublisert funnmateriale fra Nordland. Vi vil med denne artikkelen supplere bildet som skisseres av Nilssen & Strann (2006) og Nilssen (2007).

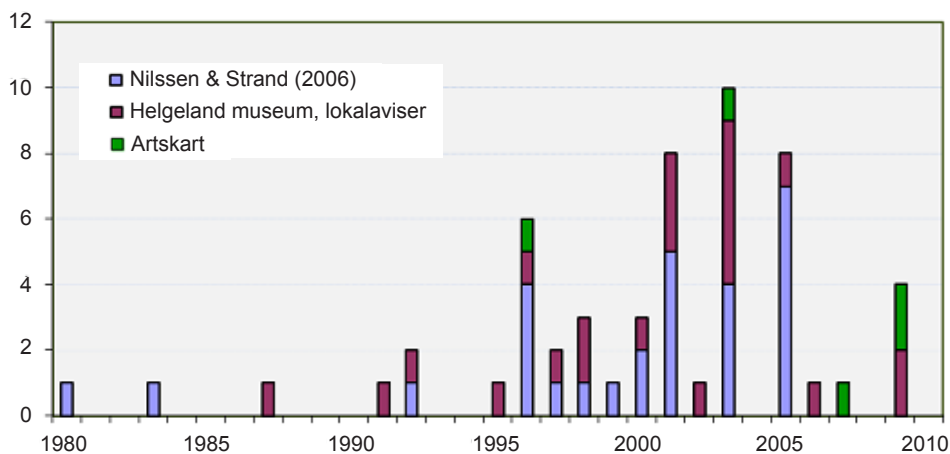
Nilssen & Strann (2006) lister til sammen 34 funn av vindelsvermer i Nord-Norge, fordelt på 8 i Finnmark, 15 i Troms og 11 i Nordland. Seks av funnene er gjort før 1980 (1897-1963). Sju av deres funn er fra høsten 2005. Oversikten gir imidlertid et lite representativt bilde av forekomsten i Nordland. I samlingene til Helgeland museum, naturhistorisk avdeling (tidligere Rana museum, naturhistorisk avdeling) er 15 eksemplarer av vindelsvermer fra Nordland belagt (Figur 1, Tabell 1). Ingen av disse er med i oversikten til Nilssen & Strann. Et av de belagte funnene (RMZ 6278) er tidligere publisert av Aarvik m.fl. (2003). Vårt materiale omfatter også et nytt nordnorsk funn fra invasjonsåret 1992, som tidligere er beskrevet av Greve m.fl. (1993).

I tillegg til beleggsmaterialet kjenner vi fotodokumentasjon for ytterligere sju funn fra Nordland, hvorav flere stammer fra oppslag i lokalaviser. For ett av funnene er riktig nok opplysningene svært ufullstendige. Fem nyere funn er også registrert i tjenesten Artskart (november 2012). Detaljer om disse 12 funnene er gitt i Tabell 2. I alt er det med dette kjent minst 60 funn fra de nordnorske fylkene til og med 2009, hvorav 38 er fra Nordland.

Nilssen & Strann (2006) og Nilssen (2007) framhevet 1996, 2001, 2003 og 2005 som spesielt gode år for arten i Nord-Norge. De nye opplysningene fra Nordland som presenteres her støtter dette. Dette gjelder særlig de tre årene på 2000-tallet, som det nå foreligger henholdsvis 8, 10 og 8 funn fra (Figur 2). Imidlertid synes ikke 2005 å ha vært noe godt år for arten i det sørlige Nordland, som er den delen av fylket det er mest sannsynlig at Helgeland museum vil få kjennskap til funn fra. Kanskje antyder dette at de relativt mange funnene i Troms og Finnmark dette året skyldes at dyrene kom fra lenger sørøst, via Nord-Sverige og Finland? Hypotesen støttes av at 2005 er beskrevet som et stort invasjonår i Finland (Hydén m.fl. 2006). Også i 2001

Figur 1. Tretten av de femten beleggseksemplarene av vindelsvermer i samlingene til Helgeland museum, naturhistorisk avdeling. To eksemplarer står i utstillingsmontre. Foto: Stig Lundmo/Helgeland museum.

Figur 2. Fordeling på år av nordnorske funn av vindelsvermer 1980-2009. Arten er, med unntak av 2004 og 2008, påvist årlig i landsdelen siden 1995.

Tabell 1. Vindelsvermere fra Nordland i samlingene til Helgeland museum, naturhistorisk avdeling. RMZ viser til referansenummer i samlingene.

Lokalitet	Kommune	Strand, EIS	Dato	RMZ	Legator
Ytteren	Rana	NSI, 123	08.09.1987	4104	Åge Lian
Lovund	Lurøy	NSY, 121	09.1991	4863	Tormod Johansen
Storforshei	Rana	NSI, 123	06.09.1992	4945	Tom Rune Mathisen
Båsmoen	Rana	NSI, 123	21.08.1995	5479	Nelly Kristiansen
Båsmoen	Rana	NSI, 123	09.1996	5783	Sindre Lønnum
Båsmoen	Rana	NSI, 123	08.1997	5780	Marit Tennfjord
Lovund	Lurøy	NSY, 121	Primo 08.1998	5863	Hermann Mindrum
Båsmoen	Rana	NSI, 123	06.09.1998	5917	Wenke Johannesen
Selfors	Rana	NSI, 123	22.08.2000	6143	Trond Johansen
Ytteren	Rana	NSI, 123	10.09.2001	6276	Trine Solhaug
Laukvik	Vågan	NNV, 137	15.09.2001	6278	Henrik Bjørnevik
Halsmoen, Rognan	Saltdal	NSI, 127	25.09.2001	6277	Yngve Aase
Mo	Rana	NSI, 123	17.08.2003	6585	Ole Daniel Kvitvik
Ytteren	Rana	NSI, 123	06.09.2009	8122	Frank Loiro
Sagbakken	Rana	NSI, 123	07.09.2009	8121	Håkon Johansen

Tabell 2. Fotodokumenterte vindelsvermere fra Nordland. RB = Rana Blad, HB = Helgelands Blad, LP = Lofotposten. HM = Helgeland museum, naturhistorisk avdeling.

Lokalitet	Kommune	Strand, EIS	Dato	Kilde	Observatør/fotograf
Igerøya	Vega	NSY, 114	1996	Artskart (NMH)	B. Karlisen
Vestersand	Vestvågøy	NNV, 137	Oktober 1996 ¹	LP 25.10.96	Ruth Finstad
Sleneset	Lurøy	NSY, 121	?august 2002	HB 02.–03.09.02	Hilgunn Pettersen
Skonseng	Rana	NSI, 123	Ca. 15.06.2003	HM upublisert	Marie Rødstrand
Solvang, Kvina	Lurøy	NSY, 122	12.08.2003	HM upublisert	Jostein Solvang
Strandlandsvegen, Nesna	Nesna	NSY, 118	August 2003	RB 21.08.2003	Magne Mathisen, Jørgen Paulsen
Gladstad?	Vega	NSY, 113	2003	Artskart (NMH)	?
?	?	?	?august 2003	?RB 25.08.2003	Anonym (foto mottatt fra RB-journalist)
Segelbergan, Sandnessjøen	Alstahaug	NSY, 117	?september 2005	HB 19.–20.09.05	Anonym
Solvang, Kvina	Lurøy	NSY, 122	27.08.2006	HM upublisert	Jostein Solvang
Lyngmoen	Nesna	NSY, 121	16.08.2007	Artskart	Per-Martin Kristensen
Delp	Vågan	NNV, 137	29.08.2009	Artskart	Øystein Lyngmo
Mosjøen	Vefsn	NSI, 118	09.09.2009	Artskart	Ingrid Kjørstad

¹Listet også av Nilssen & Strann (2006), men uten nærmere datering enn «høst» og derfor tatt med her.

ble det gjort like mange funn i Finnmark alene som i resten av landsdelen. Motsatt er 2003 det året det foreligger flest nordlandsfunn fra, og også relativt mange fra Troms.

I likhet med materialet til Nilssen & Strann (2006) viser de nye funnene vi presenterer at vindelsvermer normalt ankommer landsdelen når sommeren er på hell. Med unntak av et funn i juni er alle daterte funn gjort i august (11 funn) eller september (12).

Litteratur

- Greve L., Nielsen, T.R. & Berg, Ø. 1993. Invasjon av vindelsvermer i Norge høsten 1992. *Insekt-Nytt* 18 (1): 5–7.
- Hydén, N., Jilg, K. & Östman, T. 2006. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Ädelspinnare-tofsspinnare. Lepidoptera: Lasiocampidae-Lymantriidae. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. 480 s.
- Nilssen, A. C. & Strann, K.-B. 2006. Invasjon av vindelsvermere *Agrius convolvuli* i Nord-Norge høsten 2005. *Insekt-Nytt* 31 (1/2): 17–23.

Nilssen, A. C. 2007. Invasjon av vindelsvermere *Agrius convolvuli* i Nord-Norge høsten 2005 og 2006. *Ottar* 1-2007, nr. 264: 45–47.

Aarvik, L., Berggren, K. & Bakke, S. A. 2003. Nye funn av sommerfugler i Norge 3. *Insekt-Nytt* 28 (1/2): 23–40.

Per Ole Syvertsen

*Helgeland museum,
naturhistorisk avdeling
Postboks 98
8601 Mo i Rana
pos@helgelandmuseum.no*

Stig Lundmo

*Helgeland museum,
naturhistorisk avdeling
Postboks 98
8601 Mo i Rana
stig.lundmo@helgelandmuseum.no*

Nye årganger av *Insekt-Nytt* og *Norwegian Journal of Entomology* er nå lagt ut på vår hjemmeside som fulltekst. Samtlige årganger til og med 2009 kan lastes ned i sin helhet.

www.entomologi.no

Litterære insekter I

Nsongonya

Vesla Vetlesen

« - Nsongonya, ropte folk, hærmaur!

Maur - vi tråkket på maur, var omgitt og innesluttet av maur, ble spist av maur. Alle overflater var dekket og kokte, og stien var som en svart lavastrøm i månelysset.

...Vi vasset i maur som slapp ut eddiksur lukt i den uhyggelige, stille natten. Nesten ingen snakket. Vi bare løp så fort vi kunne side om side med naboer. Voksne bar babyer og geiter. Barn bar med seg gryter med mat og hunder og yngre søstre og brødre - hele landsbyen Kilanga var på flukt.

...Vi løp til vi kom til elven, og der stoppet vi. Alle hoppet fra fot til fot og slo seg på lår og legger. Noen ynket seg av smerte, men bare babyene skrek høyt. Sterke menn vasset i dypt vann og halte fram båter, mens vi andre ventet på tur til å komme om bord i en kano.»¹

Denne skildringen er fra Congo.

I Øst-Afrika stiftet jeg bekjentskap med hærmaur *Dorylus helvolus*, om enn i mer beskjeden målestokk. Safari ants ble de kalt. Safari betyr vandring eller reise på Swahili. Det er velkjent at når safarimaurene kommer til en landsby, flytter folk ut. Når de kommer tilbake etter en dag eller to, er stråhyttene rensket for insekter og all slags utøy, inklusive rotter og mus, men også høner hvis folk ikke har fått dem med seg.

Disse maurene har ikke øyne, men kjever har de. Ved en anledning var jeg ikke oppmerksom på at jeg sto i en hær som var på marsj

¹Kilde: Barbara Kingsolver: The Poisonwood Bible, Harper Perennial N.Y. 1999. (Egen oversettelse).

gjennom graset. Kanskje kjente jeg noe som kilte da de krøp oppover leggene. Men så - da de var kommet ovenfor knærne, bet alle på én gang. Jeg hylte og danset og slo meg på lårene - til stor underholdning for en gruppe ungdommer som sto i nærheten. Jeg har sett andre oppføre seg på samme måte - skreket og danset. Det er morsomt å se på. Ikke så morsomt for offeret.

Hærmaurenes strategi når de angriper et bytte, må være at de venter med å bite til mange har krøpet opp på det. Så biter alle samtidig. Hvis den første mauren biter med én gang, vil jo byttet løpe sin vei og slippe unna. Jeg fikk ingen kløe eller annen ettervirkning av bittene.

Vesla Vetlesen
Norderhovgata 21,
0654 Oslo

**Muséum
national
d'Histoire
naturelle**

Digne les Bains from Le Jardin des Papillons with P. machaon

Butterfly Conservation European Interests Group and Proserpine Conference

Butterfly Conservation European Interests Group (EIG) and the organisation Proserpine are organising a conference in Digne Les Bains (Alpes-de-Haute-Provence department, France) on 28 – 30 June 2013 entitled "Les papillons de jour de France: état des connaissances et perspectives de conservation".

More information on: www.bc-eig.org.uk/

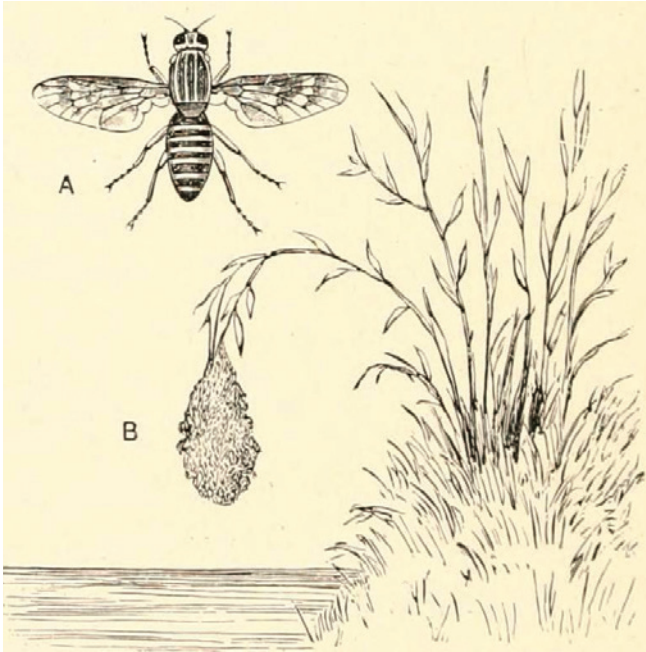
Norske «*hvorfor ikke*»-fluer III:

Livets og dødens mystikk

Morten Falck

Ibisfluene er en liten familie. I hele palearktis er det bare 24 arter, fordelt på tre slekter. I verden som helhet er det sju slekter, og fluene finnes over hele jorda, så nær som Antarktis. I Norge finnes kun én, *Atherix ibis*.

De er svært primitive, og står systematisk nær snipefluene (Rhagionidae) og kleggene (Tabanidae), noe som viser seg ved at noen arter stikker mennesker og kveg og suger blod. Først på 1970-tallet ble de skilt ut som en egen familie, Athericidae.

En klassisk illustrasjon av A) voksent individ av *Atherix ibis* og B) den pæreformete klyngen disse danner. Kilde: Sharp (1901)

Britene har tre arter, danskene to, og polakkene tre, mens det finnes fem arter i den europeiske delen av Russland. Larvene lever i vann. Ikke bare i vann, men i rennende vann, i elver, ofte med solid vannføring. Larvene til *Atherix ibis* foretrekker elver i lavlandet, med en svak strøm og fint sediment på bunnen. Ifølge litteraturen skal den gjerne ha vann som holder 13-14 °C. Der eter de andre insektlarver, og er glupske rovdyr (men ikke kannibaler!) med et giftig bitt, som tar livet av byttedyrene på få

sekunder. Når de er blitt store, tykke og grønne, forpupper de seg i jorda langs elvebredden.

Navnet på familien er et mysterium i seg selv. Den hellige ibis er en vadefugl. Den ble av de gamle egypterne sett på som symbol for skrift, matematikk og måling av tid - og forbundet med månen og med magi. Det er funnet hundretusenvis av balsamerte ibiser. Er det noe ved disse fluene som kan føre tanken hen på denne eldgamle mystikken?

Nei, i alle fall ikke morfologisk. Mens ibisene er vadefugler med forholdsvis lang hals og langt, krumt nebb, ligner ibisfluene mere på klegg -eller på snipefluer. Men er det noe i adferden?

Tja. Når hunnene skal legge egg, samler de seg i stort antall. De klumper seg sammen i klynger som kan bli store som en knyttneve, på greiner, kvister, blader, stilker og strå som henger ut over vannet, under broer og lignende steder. Når de så legger egg, faller larvene ned i elva. Denne merkelige adferden står omtalt i litteraturen, men om larvene til å begynne med eter de døde mødrene sine, slik noen hevder, er uklart. Det som er sikkert, er at mødrene dør, og blir hengende som en grå, sammenkittet klump.

Det er også sikkert at dette er et fenomen som krever at fluene er temmelig tallrike i området. Men er dette mystisk nok til at det kan knytte dem til magien, og dermed forklare navnet? Det er ikke godt å si, i våre sekulariserte tider. Men det er jo mulig å tenke seg at denne ballen av grå, døde fluer, kan knyttes til månen, i alle fall i fantasien. Og til livets store og endeløse

syklus. Kanskje blir det ekstra mystisk når de voksne fluene sjelden blir observert, og disse ballene plutselig dukker opp - tilsynelatende fra ingenting.

Men er dette noe som behøver å angå oss? Finnes disse fluene i Norge? Ja, faktisk! Siden de finnes i Danmark, Sør-Sverige og Storbritannia, tror du kanskje de også må finnes i Østfold og i de mest bortgjemte krokene av Akershus?

Hå nei! Lita Greve rapporterte i 1981 at en hunn av *Atherix ibis* var fanget i Neiden i Finnmark! Men av hvem? Takket være gamle etiketteringsuvaner, vet ingen. Vi kan jo alltid gjette på Sparre Schneider, men det forblir gjetting. Dyret var fanget i 1901, og er hittil det eneste kjente eksemplaret fra Norge. Men i min samling står det tre hanner, alle fra Buddasnjarga, som er en flomutsatt holme i grenseelva Utsjoki i Karasjok kommune, i 1992 og 1995. Utsjoki er ikke noen pyntelig og lunken elv. Den er svær og brei, og i vårløsningen må den være heller problematisk å forsere, med drivende tømmer, og steiner som kastes omkring av vannmassene. Og 13-14 grader i vannet? Glem det! Selv på gode sommerdager (som aldri er mange etter hverandre), vil jeg ikke anbefale en dukkert for andre enn iherdige isbadere. Men fluene står nå der! De er alle tre samlet av Kai Berggren og Kai Myhr, og seinere besøk på stedet har ikke bragt noen ny fangst. Forøvrig er arten fanget i Torne lappmark (Sverige) og i Finland, og dessuten på Jylland i Danmark. Denne utbredelsen ser mystisk ut. Kan dyret finnes mellom Danmark og Finnmark?

Buddasnjarga ved grenseelva Utsjoki i Karasjok kommune. Bildet er tatt fra finsk side og over på norsk. Foto: Erkki Jauhiainen

Dessuten: Kan det finnes flere arter av ibis-fluer i Norge enn denne ene, som riktig nok har gitt familien navn, men likevel bare er en eneste, og svært sjelden art? I Storbritannia er de ikke så forferdelig sjeldne. Kan vi ha oversett dem? Hva med langsomt-flytende elver på Vestlandet, innerst i dalbunnene, der løvskogen dekker elvebreddene og elvevannet renner ut i fjorden? Eller langsmed Østlandets elver - kan det skjule seg andre arter i skogene her?

Svaret på det kan vi bare få ved intens fluejakt. God fornøyelse, og god jakt!

Takk til mine venner Kai Berggren og Kai Myhr, for de tre eksemplarene fra Buddasnjarga. Og for at dere beskrev veien dit! Praktfullt sted! Takk til Erkki Jauhiainen for tillatelse til å bruke bildet hans.

Litteratur

- Greve, L. 1981. *Atherix ibis* (Fabr., 1789), 1803 (Dipt., Athericidae) New to Norway. Fauna norv., Ser. B. 28: 48.
- Lyneborg, L. 1960. Våbenfluer, klæger m. fl. Danmarks fauna 66, Tovinger 2. København.
- Sharp, D. 1901. The Cambridge Natural History, Insects Part 2. London. 625 s.
- Stubbs, A. & Drake, M. 2001. British Soldier-flies and their Allies. London.

Morten Falck
Ulsrudveien 13,
0690 Oslo
e-post: morfalc@online.no

Aktuelle bøker

Opplev og utforsk sommerfugler

av Lars-Jørgen Natvig

Boka som kommer i mai gir deg alle de praktiske tipsene til hvordan du selv kan få utbytte av å utforske denne fascinerende dyregruppen.

Her beskrives de mest effektive metodene, fra å fange dem med sommerfuglhåv til hvordan du lokker dem til deg med lys og lukstoffer.

Du får også en mengde råd om fotografering, artsbestemmelse, preparering, oppbevaring og systematisering eller hvordan du gjør hagen attraktiv for sommerfugler.

Pris kr. 398 - Forhåndsbestill nå!

Svenska trollslände-guiden

Omhandler alle norske arter og de som kan dukke opp i Norge. Eneste komplette felthåndbok som henvender seg både til begynnere og øyestikkerkjennere. Mer enn 400 fargefotos, tabeller og kart. Artsnavn på norsk. 208 sider. **Kr. 395**

Humlekasse for levende humler(bol)

Humlekasser designet for å være attraktive og beskyttende for humler å slå seg til i. Kassene kommer med egnet bolmateriale. Lokk med plexiglassvegg som kan åpnes for levende inspeksjon. For læring og mer trivsel i hagen. Unik gave.

Pris
kr. 298
+frakt

Våre superlette håver har poser i gjennomiktig spesialstoff, teleskop glassfiberstenger og er sammenleggbare. Mange ulike størrelser på stengene og ulike hâvdiametere.

Standardhâv - 35cm diam. på nettet (hvitt eller brunlig)
Todelt stang 43-80cm. - **Komplett kr.367**

Sommerfuglkasser

Tette kasser av høy kvalitet (glass fast i lokket, m/plastazote bunnmateriale).

Størrelse	Pris Brun	Trehvit
15x18 cm	204	201
15x23 cm	229	222
23x30 cm	273	269
30x40 cm	340	333
40x50 cm	405	387

ANNET UTSTYR

Slaghâv (lett 35cm u/skaft)	kr.337
Stangsil	kr.229
Vannhâv m/skaft	kr.440
Insektnâler i alle størrelser 100pk	fra kr.40
Spennestrimler	fra kr.40
Spennbrett 40cm langt justerbart	fra kr.134
Spennbrett 30cm lengde balsatre	fra kr.122
Preparasjonsnâl med treskaft	kr.126
Pinsett	kr.49
Avlivningsglass	kr.90
Ethylacetat (eddiketer)300ml	kr.156

Robinson felle m/lys -

Vår største og mest robuste felletype med lang holdbarhet. Fellen som med 80w eller 125w kvikksølvlampe gir best fangst. Fellen brukes mye av fagfolk og erfarne entomologer.

Pris inkl. lyskit **kr. 2990**

Bokanmeldelser:

Flott og god norsk humlebok, men med noen «krumspring»

Interessen for humler har hatt et betydelig oppsving i de senere årene, og nå har vi endelig den etterlengtede boken til Tor Bollingmo som kom i desember. Boken er utvilsomt god, så alle påpekningene under her må ikke overskygge det helhetsinntrykket. Imidlertid er det nyttig å nevne ting som i en bokanmelders øyne burde vært annerledes. Forfatteren (født 1952) er cand.real. i terrestrisk økologi og evolusjonsbiologi fra NTNU i Trondheim. Han har studert humler i rundt 30 år, også noen år i laboratorium, og er utvilsomt en av Norges aller fremste på denne bieslekten.

Bokens innhold

Boken er myntet på alle kategorier av humleinteresserte. Drøyt to tredjedeler presenterer våre 34 arter av humler én for én. Resten er viet blant annet følgende: Innholdsfortegnelse (nyansert), innledning, litt om boken, sentrale begrep (som "skutell", "tergitt", forskjeller mellom hunner og hanner) og tips for bestemmelse av humler. Videre "humleåret" (fra dronningene våkner opp vår/forsommer, til de nye dronningene går i dvale på sensommeren og alt av

Tor Bollingmo 2012. **Norges humler med Humleskolen.** BRAINS Media, Trondheim. ISBN 978-82-999189-0-9. 295 sider i format 16 x 23 cm, innbundet (harde permer). Vekt 834 gram. Pris 490,- pluss forsendelsesomkostninger. Bestilles fra brains@brains.no (flere opplysninger på www.norgeshumler.no).

gamle dronninger, arbeidere og hanner dør i løpet av høsten), hva som er viktig for humlene, trusler og hva vi kan gjøre for å hjelpe. Deretter registrering av humler og hjelpemidler i den anledning, litt generelt om gjøkkhumler (som er sosiale parasitter på andre humlearter), hybridisering hos humler, humleskolen med blant annet oppgaver for både helt unge elever og studenter, referanser og henvisninger til noen få norske humlenettsteder. Til slutt

er det tre registre (et over viktige planter for humler, samt et par over primært henholdsvis norske og vitenskapelige navn på humlene våre).

Humler burde generelt vært utredet litt nærmere som systematisk gruppe. På side ni står det at "Norge har fostret flere internasjonalt ledende humleforskere,...". Jeg vet imidlertid ærlig talt ikke om andre norske enn Astrid Løken (1911–2008) kan regnes som en internasjonalt ledende humleforsker.

To sider spanderes på det forfatteren kaller "Ti enkle fakta om humler". Her kan vi lese blant annet at en humlehjerne har omtrent 100 000 hjerneceller, at det finnes rundt 250 humlearter i verden (samtlige i slekten *Bombus*), at humler egentlig er veps som har gått fra å være rovinsekter til å leve av nektar og pollen, at i Norge er antall arter med humler størst i noe høyereliggende områder i sørøst, og at Astrid Løken sjekket flere enn 100 000 under "mikroskopet" (her må det imidlertid menes 'stereolupe').

Bestemmelsesnøkkel

Hele 15 sider spanderes på en nøkkel som forfatteren selv karakteriserer som "meget enkel og effektiv" (side 43). Utgangspunktet er inndeling av humlene i åtte hovedgrupper basert på pelsens farge (illustrert ved åtte "prototyper"). Ved hjelp av tegningene og noen stikkord på første oppslag går man videre til neste oppslag med gruppen relevant for humlen som skal bestemmes. Selv har jeg aldri sett fordelen ved noen slik bestemmelsesnøkkel verken med henblikk på dagsommerfugler eller humler.

Man må rett og slett heller lære seg å skille mellom sosiale humler og gjøkhumler, og for sosiale humler holder det langt på vei som et enkelt utgangspunkt med tre kategorier basert på fargemønstre: En "jordhumlegruppe" (med humler som er tverrstripet i sort, gult og hvitt), en "åkerhumlegruppe/trehumlegruppe" (humler med oransjebrun mellomkropp) og en "steinhumlegruppe" (sorte humler med oransje/rød bakpart). Resten ordner seg med tiden via vekselvis felterfaring og lesing/refleksjon/drøfting. Det er få snarveier til oversikt og sikker artsbestemmelse – men en oversiktsplansje der like arter er plassert nær hverandre, kunne gjort seg. Opplegget til Bollingmo blir i praksis trolig for komplisert og upålitelig. Humler med sine kaster/kjønn og variasjoner egner seg bare i begrenset grad for en slik kategorisering. Gleden for en selv ved å utarbeide slike systemer, er gjerne langt større enn for andre stakkarer som måtte fristes til å gjøre et forsøk på å praktisere opplegget...

Artstekster

Bokens hoveddel presenterer hver art (og eventuelle underarter) over fire til ti sider ved hjelp av fotografier og tegninger, tekst og et utbredelseskart for Norge.

Tekstene inneholder egne kapitler for dronning, arbeider og hann for de sosiale artene (hunn og hann for gjøkhumlene), et kapittel om noen detaljer som må studeres i lupe (dog ikke alltid de viktigste som er tatt med, og i en del tilfeller noe uklart beskrevet), et om flygetid og endelig et om økologi og utbredelse. Det er sjelden at utbredelse utenfor Norge nevnes.

Flygetidene er heldigvis justert noe i forhold til slik de er angitt hos Løken, for det varmere klimaet de senere årene forårsaker i betydelig grad både en tidligere start og en senere avslutning. Angivelse av flygetid til lundgjøkhumle *B. quadricolor* i Norge i dag bør nok mer ta utgangspunkt i funnene sørøst i Hedmark i 2012, og ingen av disse er tidligere enn 24. juli. Det er godt mulig at hunnene av denne arten ikke våkner opp før i juni i Hedmark.

Angivelse av tungelengde mangler for noen få arter (som lapphumle *B. lapponicus*). Tungelengde er ofte et viktig kriterium under artsbestemmelse, men det må relateres til kaste/kjønn og dessuten defineres hvordan målene er tatt. Bolplassering er ikke nevnt for blant andre bakkehumle *B. humilis* og gresshumle *B. ruderarius*. En boks med noen tørre fakta i hver artsbeskrivelse kunne vært ryddig og greit, for da er det lettere for leseren å finne/sammenligne.

Det er fint at også hagegjøkhumle *B. barbutellus* og praktgjøkhumle *B. vestalis* er presentert. Førstnevnte er sosial parasitt på hagehumle *B. hortorum*; en art som lenge har vært vanlig i Norge. I tillegg skal hagegjøkhumle være påvist nær Norge, men jeg vet ikke om det dreier seg om verifiserte funn (ikke alle på den svenske Artportalen er det). Praktgjøkhumle bruker mørk jordhumle *B. terrestris* som vert, og følger sistnevntes ekspansjon.

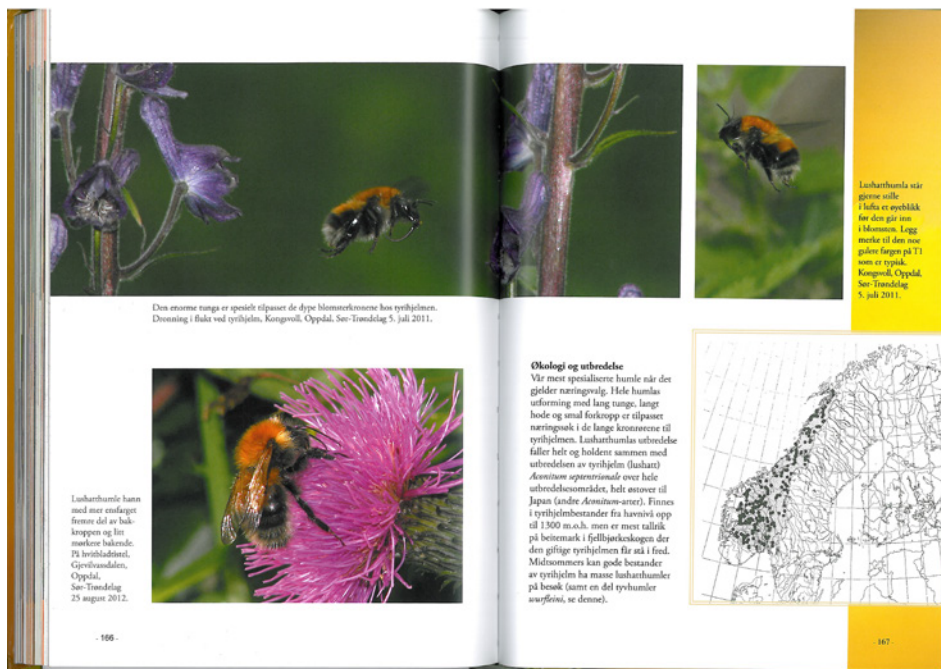
Forfatteren har her fått med mye om humler som er nyttig for beskrivelse og bestemmelse, og noe av det har jeg aldri truffet på i annen litteratur. Han har tydeligvis nøye notert seg ulike ting i felten, under studier av egne fotografier og over lupen.

Illustrasjoner

Fotografiene er jevnt over meget bra; både de som skal vise detaljer og de som mer skal gi oss humlen helhetlig (habitus). Tegningene er stiliserte og vanligvis greie nok selv om rødfargen ofte fortøner seg noe unaturlig. Det er fordeler både med bilder av levende humler under naturlige forhold og med tegninger.

Alt av bilder og tegninger er ved forfatteren, med unntak av to fotografier av hagegjøkhumle og et av en antatt hybrid humle (men vet ikke om jeg ser så mye alpehumle *B. alpinus* hos den). Det er ikke alltid bilde av alle tre kaster hos sosiale humler eller begge kjønn hos gjøkhumler (eksempelvis ikke bilde av hunn av tregjøkhumle *B. norvegicus* og lundgjøkhumle). Spesielt blir det litt stusselig uten et bilde av en dronning av kløverhumle *B. distinguendus* (i stedet er det med tre bilder av samme svenske arbeideren av arten). Ingen av de tre bildene av barskoghumle *B. cingulatus* er særlig bra og illustrerende nok. Er hannene av mer utfordrende arter av gjøkhumler, som er avbildet i boken, senere avlivet og sjekket grundig under lupe – slik at man kan være sikker på at riktig art er avbildet?

En del av bildene er tatt i Sverige, men de aller fleste i Norge i 2011 og 2012. Hvert av dem er datert og stedfestet, samt at det gjerne opplyses om hvilken type blomst humlen sitter på og om visse karakterer som vises. På noen av bildene føler jeg at både blomst og humle kommer i overkant opp i fjeset mitt med detaljer som pollenkorn og fargenyanser på hvert hårstrå i humlepelsen. Det kunne gjort seg med noen piler som pekte på karakteristiske

Den enorme tanga er spesielt tilpasset de dype blomsterkoronene hos tyrbjelmen. Dronning i flukt ved tyrbjelmen, Kongsvoll, Oppland, Sør-Tromsølag 5. juli 2011.

Lushatthumle hann med mer enfarget fremre del av bakkrappen og litt mørkere bakende. På lørshattdistel, Gjerfvaandalen, Oppland, Sør-Tromsølag 25 august 2012.

Økologi og utbredelse
 Vi mest spesialiserte humle når det gjelder næringvalg. Hele hundas utforming med lang tange, lang hode og smal forkropp er tilpasset næringssøk i de lange koronene til tyrbjelmen. Lushatthumlas utbredelse faller helt og holdent sammen med utbredelsen av tyrbjelmen (lushatt) *Aconitum spicatosum* over hele utbredelsesområdet, helt østover til Japan (andre *Aconitum*-arter). Finnes i tyrbjelmebestander fra havnivå opp til 1300 moh., men er mest tallrik på betemark i fjellbjørkskogen der den giftige tyrbjelmen får stå i fred. Midnattens kan gode bestander av tyrbjelmen ha mange lushatthumler på besøk (særr en del tyrbhumler *aurifrons*, se denne).

Lushatthumla står gjerne stille i luften og speiler seg for den gule iras i hodet. Legg merke til den røde gulene fargen på TI som er typpisk. Kongsvoll, Oppland, Sør-Tromsølag 5. juli 2011.

Et eksempel på en artsomtale fra boken *Norges humler*. Her om lushatthumle.

trekk i tilknytning til bildene. Vi finner et par unike bilder: et av kragejordhumle *B. magnus* i paring under naturlige forhold, og et av parasittfluen *Sicus ferrugineus* som angriper en arbeider av lys jordhumle *B. lucorum*.

Utbredelseskartene er hentet fra Løken (1973) for sosiale humler og fra Løken (1984) for gjøkhumler, men er ved behov supplert noe (og plott i våre naboland stort sett fjernet). Plottene burde vært røde og ikke sorte, og nye funn (som fra 2000-tallet) for mer celebre arter kunne gjerne vært markert med en annen farge. For øvrig er det et par plott på lundgjøkhumle i Trysil i Hedmark, men der er arten aldri funnet.

Identifisering og forvekslingsmuligheter

Det kan nevnes at bestemmelse av humler i felten ofte er krevende og beheftet med stor usikkerhet. Hovedgrunnene er at flere arter ligner hverandre og at fargemønstre kan være avvikende på en del individer (som følge av blomsterstøv og slitasje med mer). Videre vil mye i praksis fortone seg subtilt og vanskelig å få et forhold til under feltarbeidet. Særlig gjelder dette hvis ikke humlen kan roes ned, som ved hjelp av lett bedøving med karbondioksid, slik at den enklere lar seg studere med lupe. Det er påvist eksemplarer av trehumle *B. hypnorum* med sort bånd mellom vingefestene i Norge (jf. barskoghumle),

og da ikke som resultat av slitasje. Dette er et godt eksempel på at man sjelden kan være helt trygg når en humle bestemmes med utgangspunkt i fargemønstre.

Forvekslingsmuligheter er heldigvis ekstra bra behandlet, for det er jo særdeles viktig for den som har ambisjoner om å skille flest mulig av artene. Med henblikk på "lucorum-komplekset" (lys jordhumle, kragejordhumle og kilejordhumle *B. cryptarum*), er det viktig å få fram at sikker artsbestemmelse er umulig eller svært vanskelig uten molekylære analyser. Selv mørk jordhumle kan være vanskelig å skille fra disse, men den er vanligvis grei nok under lupen. Forvekslingsforhold er i noen få tilfeller ikke nevnt under samtlige aktuelle arter. Kysthumle *B. muscorum* burde vært nevnt som forvekslingsart under åkerhumle *B. pascuorum* (særlig nordpå). Det er heller ikke nevnt under kløverhumle at hanner av åkerbjørghumle *B. campestris* kan ligne hanner av den arten.

Jeg setter pris på at en art er benevnt som eksempelvis "meget stor", "stor", "middels" og "liten" – og at det tydeligvis tas utgangspunkt i hvordan humlen normalt fortone seg for det blotte øye i felten. Bruk av mål som lengde, mellomkroppsbredde, vekt og vingespenn fungerer ikke så godt da. En dronning av tundrahumle *B. hyperboreus* vil nesten uten unntak fortone seg ganske enorm, men dens mellomkroppsbredde er i gjennomsnitt så godt som ikke større enn hos eksempelvis polarhumle *B. arcticus/polaris*. Heller ikke sistnevnte er en småtass, men den fortone seg vanligvis klart mindre enn en tundrahumle. Uansett bør man være nøye med å angi hvilken kaste størrelse relateres

til, og påpeke at selv innenfor en kaste hos samme art kan størrelsen variere betydelig.

Kan tegningene av gresshumle og mørk form av enghumle *B. sylvarum* være byttet om? Vanligvis har jo enghumle den blekeste rødfargen på bakparten, og den har i tillegg gjerne en gråere svartfarge og en form som er annerledes med en stor og litt krum mellomkropp.

Det blir villedende at en dronning av steinhumle *B. lapidarius* bare kan forveksles med hunner av steingjøkhumle *B. rupestris*, for ikke minst dronninger av tyvhumle *B. wurflenii* og gresshumle kan ligne en dronning av steinhumle.

Både hagegjøkhumle og praktgjøkhumle kan lett overses fordi de ikke skiller seg så mye ut fra den vanlige arten jordgjøkhumle *B. bohemicus*, og det er mulig at Bollingmo overvurderer hvor mye man kan stole på den gule flekken i hver ytterkant av tergitt 3 som kjennetegn hos praktgjøkhumle (som kan ventes til Norge om noen år).

Navn og forekomst

Bollingmo vil neppe få mye støtte når han foreslår at berghumle *B. monticola* inntil videre bør strykes fra listen over nordiske humlearter. Det er heller ikke bra å bruke navnet "trollhumle" om tundrahumle, og "sydgjøkhumle" om praktgjøkhumle, siden det ikke er anbefalte norske navn på de to artene. Bollingmo har hatt flere fornuftige innspill angående norske navn på humler, men han og andre bør nå uansett bruke de som er anbefalt/vedtatt av Artsdatabanken.

Det står i en margtekst at bakkehumble kun finnes på Østlandet, men arten er også på

Sørlandet (som det heldigvis står i selve hovedteksten). Det er vel for øvrig ikke lenger så mye som tyder på at arten har gått sterkt tilbake i antall i Norge?

Det er neppe sikkert at gresshumle har gått tilbake i antall i Norge, men i hvert fall på Jæren kan den ha fått innskrenket utbredelse (til tross for at mange individer ble registrert et par steder der i 2008).

Kvalitetssikring og kilder

Generelt er det flott at personer takkes for både stort og smått. Det jeg reagerer på i bokens innledning (som forresten minner like mye om et forord), er at nesten samtlige takkes for små bidrag. Betyr det virkelig at ingen andre enn forfatteren selv har gjennomgått bokmanuskriptet med tanke på fakta og språk? Også alle bøker som gis ut på eget forlag bør kvalitetssikres av andre. Ganske mye "rusk" forekommer. Språkbevisstheten kunne vært bedre. For meg virker det naturlig å kalle "heimen" til en humlekoloni eller et humlesamfunn for "bol" og ikke "reir" (selv om det heter "nest" på engelsk, og humler legger jo egg som de ruger på...). Boken er godt oppdatert med resultater fra kartleggingen av slåtthumle *B. subterraneus*, kløverhumle og lundgjøkkhumle i 2012 – et år da mye ble avklart med henblikk på disse tre sjeldneste humleartene våre. Likevel kunne dette blitt enda mer nøyaktig framstilt (for eksempel satt hannen av lundgjøkkhumle 17. august 2012 på krusetistel og ikke blåknapp).

Litteraturlisten er tynn, og omtrent en tredjepart av de 20 referansene gjelder problematikken om lapphumle og berghumle er én eller to arter. Den britiske

humleforskeren Dave Goulsons store verk om humler fra 2010 er nevnt på side 16, men er ikke med i litteraturlisten bak i boken. Heller ikke Williams (2012), nevnt på side 152, er med. Hovedfagsoppgaven til Atle Mjelde fra 1981, som sammenligner biologi/økologi hos lushatthumle *B. consobrinus* og hagehumle, burde absolutt vært med. Han hadde forresten Astrid Løken som veileder.

Det er svært lite å finne under overskriften "Kommunikasjon, foreninger og nettsteder". Ikke en eneste forening er nevnt her (selv ikke Norsk entomologisk forening), og ikke mye annet heller.

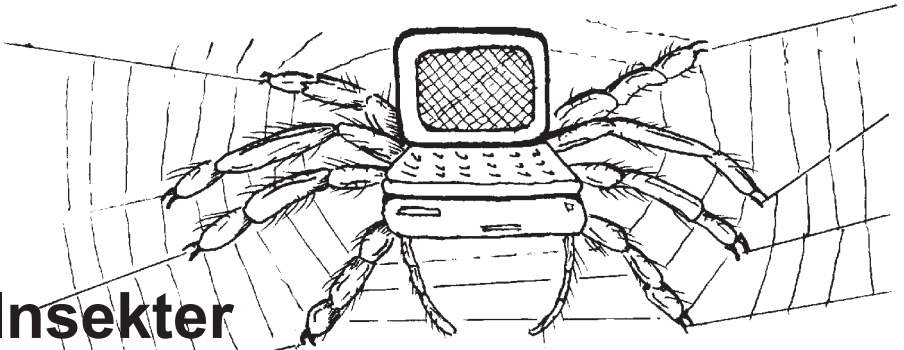
Konklusjon

En del av bokens informasjon er kontroversiell/unøyaktig og ikke kvalitetssikret. Uansett er storparten av generelle opplysninger om humler og artspesifikke fakta om dem bra, så endelig har vi en solid håndbok på norsk om humlene i Norge. Bokens store styrke er artspresentasjonene med gode bilder, illustrative tegninger, brukbare kart og folkelig formulerte tekster med mange viktige poenger. Forfatteren bør samtidig hedres for å ha utarbeidet et originalt verk fra bunnen av. Det er forresten sant at man blir glad av å studere humler. Gratulerer, og tusen takk for innsatsen!

Ronald Bengtson

Insekter i nettet

ved Jan Stenløkk

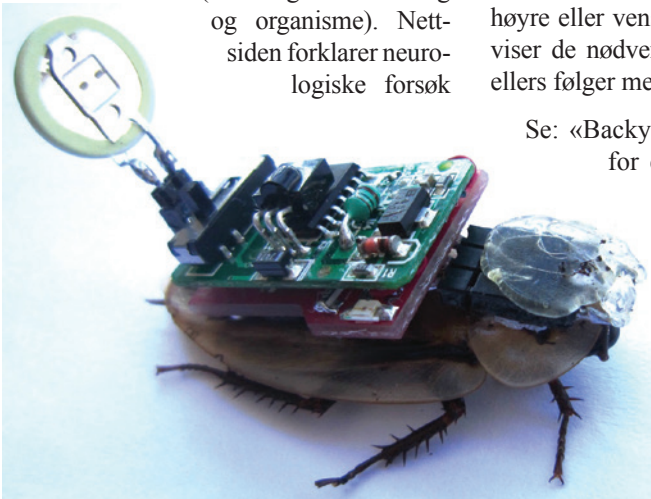

Roboroach

Hvem har ikke ønsket å lage sin egen «Frankenstein»? Her er forslag fra gruppe som driver med «biohacking». Det er amatører som tar i bruk moderne biologi eller biokjemi som «garasjeprosjekter». En beta-versjon av «Roboroach» er lansert som verdens første kommersielle cyborg (blanding av masking og organisme). Nett-siden forklarer neurologiske forsøk

på kakerlakker, og selger enkelt utstyr som kan benyttes i en rekke forsøk – ikke bare på kakerlakker! En instruktiv film viser disseksjon og elektroder implantert på en kakerlakk. Ved hjelp av trådløs kontroll, styrer en 5,5 grams elektronikkpakke mikrostimulering av nerver i følehornene. Det fjernstyrer dermed bevegelsene til høyre eller venstre av insektet. Video som viser de nødvendige kirurgisk inngrep og ellers følger med i pakken...

Se: «Backyard Brains – neuroscience for everyone», internett: <http://backyardbrains.com/products/roboroch>

Og slik ser en ferdig Roboroach ut dersom den er satt sammen riktig. Kilde: backyardbrains.com

Storsatsing på tømmerhogst

Nå skal det hogges tømmer for milliarder av kroner langs norskekysten. De neste 20 årene blir den mest aktive hogstperioden noensinne for skogbruket langs kysten, sier seniorrådgiver Nils Olaf Kyllø ved Norsk institutt for skog og landskap. Det er resultatet av skogplantingen etter krigen, langs kysten fra Rogaland til Troms, som nå skal høstes. Skog ble plantet i utmark med bratt og vanskelig tilgjengelig terreng, som ikke var egnet for grashøsting, eller fordi det var disse arealene som var ledige. Få tenkte den gang på den vanskelige hogsten og transporten. Alt vindfallet på Vestlandet etter stormen Dagmar i desember 2011 kan ikke bare ligge der å tiltrekke seg sopp og barkbiller, og skal vi få ut dette tømmeret, må vi ha nye veier, taubaner og kaianlegg

sier Kyllø. Minst 3,5 millioner kubikk tømmer kan hogges årlig uten at det går ut over det biologiske mangfoldet menes det.

Etter: *Forskning.no* 4.02.2013, internett: <http://www.forskning.no/artikler/2013/januar/347171>

Billen navigerer etter stjernene

For første gang er det vist at et insekt kan navigere etter stjernehimmelen. Afrikanske gjødselbiller triller deres kuler av møkk om natten for å unngå predasjon. Kulene er som kjent tiltenkt billens larver som føde. Andre biller er imidlertid også ute etter å stjele møkk-kulen, og det gjelder å komme seg "i hus" raskest mulig. Det viser seg at tordivelen *Scarabaeus satyrus* navigerer etter både månen og stjernehimmelen og ruller kulen i svært rette linjer, selv når

Morten Nitteberg © Skog og landskap

månen ikke var synlig. Billene ble testet ut i Wits Planetarium i Johannesburg, hvor stjernehimmelen kunne endres.

Video og mer informasjon finnes her: <http://www.forskning.no/artikler/2013/januar/346650>

En selvfyllende flaske

Skyggebiller (Tenebrionidae) som lever i den namibiske ørken har dekkvinger som fanger opp og kondenserer fuktigheten om morgenen, til glede for insektet. Fenomenet ble omtalt i denne spalten tidligere ("I Nettet" 27 (3) 2002), og nå har det nydannede firmaet "NBD Nano" planer om å lage en selvfyllende vannflaske, basert på naturen som inspirasjonskilde. Flaskens overflate skal dekke med hydrofile og -fobe lag (som hhv tiltrekker og avviser vann) på samme måte som billens dekkvinger. Kapasiteten på selvfillingen antas å være fra en halv til tre liter i timen påstås det.

Etter BBC News Online 23.11.2012: "*Desert beetle inspires self-filling water bottle*". Internett: <http://www.bbc.co.uk/news/technology-20465982>

Paleoakustisk økologi fra juratiden

Fossile rester etter gresshopperen *Archaboilus musicus*, funnet i Jiulongshan-formasjonen i indre Mongolia, er særdeles godt bevart. Så godt at stridulasjonsrillene på den sju centimeter lange forvingen kunne benyttes for å tolke lyden som insektet frembrakte for 165 millioner år siden. Studien viste en ren tone på 6400 Hertz. Jura-tidenes skoger var altså allerede fylt med insektlyder, fra en atferd som går svært langt tilbake i tid.

Artikkelen finnes her: <http://www.pnas.org/content/early/2012/02/02/1118372109.full.pdf+html>

En lydfil med sangen kan høres fra: <http://www.wired.com/wiredscience/2012/02/jurassic-cricket-song/>

Namib desert beetle. Foto: Moongateclimber

DET 29. NORDISK-BALTISKA ENTOMOLOGMÖTET

Mötet arrangeras av Entomologiska Föreningen i Helsingfors. Mötet börjar med mottagning på Naturhistoriska Museet i Helsingfors (Norra Järnvägsgatan 13) under eftermiddagen, måndagen den 5. augusti. Därefter förs deltagarna med buss till kongresshotellet Siikaranta (www.hotellisiikaranta.fi) i norra Esbo, där föredragen presenteras den 6. och 7. augusti. Den 8. augusti återvänder alla till Helsingfors.

Därpå följer en exkursion till insjöområdet, nära staden Heinola. Exkursionsdeltagarna får en kortare tid i Helsingfors centrum, för att sedan fortsätta mot Heinola. Deltagarna inkvarteras i stugor på Heinäsaari campingområde (www.suomicamping.fi), för att den 10. augusti återvända till Helsingfors.

Kongressavgiften är 150 € för dem som anmäler sig före den 15. april, därefter 200 €. Detta inkluderar bl.a. transporter, kongressmiddag och kongresspublikation. Inkvartering i Siikaranta kostar 87 € per natt i enkelrum, dubbelrum kostar 102 € per natt, och tre personers rum 132 € per natt. För mat debiteras på tisdag 56 €, på onsdag 40 €. Exkursionsavgiften är 125 €, vari ingår inkvartering (inkl. sängkläder) och frukost, samt transporter.

Kongressen är inte inriktad på något speciellt tema, utan alla slag av föredrag är välkomna. En postersession kommer också att arrangeras. Ett abstract bör sändas till arrangörerna före utgången av maj; dessa inkluderas i mötesprogrammet. Själva kongresspublikationen är avsedd att komma ut år 2014.

Kongressens sekreterare är Åsa Lind – e-post: a.jessicalind@gmail.com, alternativt Åsa Lind, Zoologiska Museet, Box 17, 00014 Helsingfors Universitet; hon tar emot anmälningar och tillhandahåller anmälningsblankett. Entomologiska Föreningens bankkonto är FI18 8000 1500 090890, på detta betalas kongressavgiften. Om något är oklart, kan kontakt också tas med Entomologiska Föreningens sekreterare Hans Silfverberg – e-post: hans.silfverberg@helsinki.fi.

Information samt anmälningsblankett kommer dessutom snarast att införas på Entomologiska Föreningens hemsida: <http://www.luomus.fi/users/efhy>.

PÅ LARVESTADIET

ved Halvard Hatlen

Her er 20 nye spørsmål. Om noen har savnet sommerfuglene så er de ganske godt representert denne gangen. Men både edderkopper, fluer, biller og mere til finnes som tema. De fleste spørsmål og svar fant jeg denne gangen i noen nummer av Insekt-Nytt, fra noen få år tilbake. Bladene kan lastes ned i pdf-format, fra hjemmesiden vår: www.entomologi.no. På den måten blir det mulig for de fleste å slå opp i kildene for mer lesning.

20 spørsmål med yrkesvilledning:

Regler: kun de under 15 år har lov å bruke hjelpemidler!

1. Hvilken gruppe edderkopper, vanligvis raske løpere og brunlige på farge, er det vi ofte ser på fuktige steder, åpne marker og ved vann?
2. Hva er det norske navnet i artsnavnebase, på gruppen Chrysomelidae (biller)?
3. Hva er det norske navnet i artsnavnebase, på gruppen Haliplidae (biller)?
4. Hva kan sies å være et kjennetegn for gruppen metallfly (Plusiinae)?
5. Hvilket av metallflyene er ganske vanlig og har fått navnet sitt fra en gresk bokstav?
6. Kan tangfluene (Coelopidae) ha masseopptreden?
7. Hvilken dyregruppe er den største predator (rovdyr) på tangfluer?
8. Hva skiller de ekte tangfluene fra andre fluer (imago)?
9. Hvilken biotop er særlig entomologisk interessant i (den marine) strandsonen?
10. Nevn noen grunner til at det er størst artsrikdom sørøst i Norge, og hvorfor den avtar lengre nordover og i høyden (fjellet).
11. Hva kan ruderatmark eller skrotmark være?
12. Hva vil det si at dyr er polyfage?
13. Hva vil det si at dyr er oligofage?
14. Nevn et par grunner til at en plantes røtter er et godt sted for en larve å leve?
15. Hva er det norske navnet i artsnavnebase, på gruppen Tineidae (sommerfugler)?
16. Hva er det norske navnet i artsnavnebase, på gruppen Sphingidae (sommerfugler)?
17. Hva er navnet på den primitive gruppen sommerfugler, som kjennes på korte antenner, en manglende eller redusert sugesnabel?
18. Hvilken gruppe sommerfugler har flere arter, der vingene er mørke, ofte med store røde flekker?
19. En gruppe dagsommerfugler er for det meste hvite eller gule, hva er navnet?
20. Hva er den lett synlige forskjellen mellom kjønnene hos Aurorasommerfugl (*Anthocharis cardamines*)?

Svarene står på neste side:

Svarene:

1. Ulvedderkopper, som den vanlige *Pardosa amentata* (Aakra 1999).
2. Bladbiller (Søk i Artsnavnebase).
3. Vantråkkere, vasstrakarar (Søk i Artsnavnebase).
4. De fleste artene har forvinger med metalliske flekker eller bånd (Aarvik et al. 2009).
5. Gammafly (*Autographa gamma*) (Aarvik et al. 2009).
6. Ja, noen ganger er områder av stranden helt dekt av fluene (Greve 1999).
7. Fugler, spesielt småvadere (Greve 1999).
8. De norske artene er ganske hårete, robuste, noe flate, svarte eller mørkt brune med gulbrune vinger (Greve 1999).
9. Det oppskylte beltet av død tang holder på fuktigheten og er levested for en rekke arter (Greve 1999).
10. Foruten klima og temperatur, berggrunn, næringsstatus, mikroklima og innvandringshistorie (Ødegaard 1999).
11. Blant annet nybrottsmark, som gjerne gror raskt til med næringskrevende pionerplanter, og kan ha en høy artsrikdom (Ødegaard 1999).
12. De er knyttet til eller lever av flere ulike plantearter (Ødegaard 1999).
13. De er knyttet til eller lever av flere plantearter fra samme slekt eller familie (Ødegaard 1999).
14. Røttene er svært næringsrike og de gir larven skjul (under jorden) (Ødegaard 1999).
15. Ekte møll (Søk i Artsnavnebase).
16. Tussmørkesvermere (Søk i Artsnavnebase).
17. Rotetere (Hepialidae) (Aarvik et al. 2009).
18. Bloddråpesvermere (Zygaenidae) (Aarvik et al. 2009).
19. Hvitvinger (Pieridae) (Aarvik et al. 2009).
20. Hannen skiller seg fra hunnen fordi han har store orange flekker på vingene, mens hunnen mangler disse (Aarvik et al. 2009).

0-5 riktige: Dårlig, vi anbefaler en karriere som økonom, børsmegler, it-konsulent eller politiker.

5-10 riktige: Middels bra. Du kan kanskje bli lærer.

10-15: riktige: Meget bra, entomolog kan være en mulighet for deg.

15-20 riktige: Utmerket (du har vel ikke kikket?). Entomolog er yrket for deg. Kontakt Insekt-Nytt redaksjonen for ytterligere yrkesvilledning.

Litteratur:

Artsnavnebasen (www.artsdatabanken.no) (februar 2013)

Greve, L. 1999. Litt om tangfluer - familien Coelopidae. Insekt Nytt 24 (1): 15-20.

Ødegaard, F. 1999. Biller i blomsterenger. Insekt-Nytt 24 (2/3): 3-10.

Aakra, K. 1999. Edderkopper i kulturlandskapet. Insekt-Nytt 24 (2/3): 13-18.

Aarvik, L., Hansen, L.O., Kononenko, V. 2009. Norges Sommerfugler. Håndbok over Norges dagsommerfugler og nattsvermere. Norsk entomologisk forening, Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. 432s.

Utlysning av midler til kartlegging 2013

SABIMA vil bidra til økt kartlegging av arter gjennom foreningene tilsluttet SABIMA. Derfor lyser vi ut midler som skal gå til kartleggingsaktiviteter blant foreningens medlemmer. Vi har støttet mange insektprosjekter i perioden 2010-2012, og vi ønsker å videreføre dette i 2013.

Retningslinjer for tildeling av midler:

- Personer som søker om midler til kartlegging må være medlem av NEF. Lokalforeninger som søker må likeledes være tilsluttet NEF.
- Kartleggingsmidlene dekker direkte utgifter eller reiseutgifter etter statens satser for billigste reisevei.
- Støtte utbetales etterskuddsvis, når data fra kartleggingen er synlige i Artskart og eventuell lokalforening er registrert med organisasjonsnummer i Brønnøysundregistrene. Siste frist for innsending av rapport og reiseregninger og kvitteringer er 15. oktober.
- Data skal innrapporteres i Artsobservasjoner eller andre databaser med kobling til Artskart.
- Dersom det samles inn belegg, skal det foreligge en enkel plan for hvordan dette materialet skal ivaretas over tid.
- Varig utstyr som kjøpes inn for tildelte midler blir å regne som SABIMAs eiendom som søkeren disponerer gjennom kontrakt. Det kan disponeres til andre formål når forutsetningene for tilskudd ikke lenger er tilstede.

Prioriteringskriterier:

- **Lite kartlagte artsgrupper eller naturtyper.**
- Vi prioriterer kartlegging av arter eller naturtyper som har hatt lavt fokus.
- **Lite kartlagte geografiske områder**
- Vi prioriterer kartlegging av områder (for eksempel kommuner) der det foreligger få kjente funn av angjeldende artsgruppe(r) fra før (jf. Artskart)
- **Tverrfaglighet**
- Vi prioriterer prosjekter som tar sikte på kartlegging av flere artsgrupper samtidig. Kartleggingsturer med fokus på flere artsgrupper og mellom flere foreninger vil bli prioritert.
- **Foreningstilknytning**
- Vi prioriterer prosjekter i regi av lokale foreninger foran private prosjekter hvis de kvalitativt ellers vurderes likt.

En enkel søknad om midler sendes kartleggingskoordinator Kristoffer Bøhn, på e-post kristoffer.bohn@sabima.no eller post SABIMA, P.B. 6784 St. Olavs plass, 0130 Oslo innen 15.4.2013. Ta også kontakt ved spørsmål om utlysningen.

UTLYSNING AV KARTLEGGINGSMIDLER

SABIMA har i samarbeid med Norsk entomologisk forening (NEF), Norsk Zoologisk Forening (NZF), Norsk Botanisk Forening (NBF) og Norges sopp- og nyttevekstforbund (NSNF) øremerket 100 000 kroner til prosjekter som tar sikte på å kartlegge rødlistearter. Bakgrunnen er et ønske om en høyere andel rødlistefunn. I utgangspunktet ønsker vi å støtte noen få prosjekter av høy kvalitet.

Retningslinjer for tildeling:

- Det kan søkes om midler for kartlegging av arter i rødlistekategoriene RE, CR, EN og VU, samt DD
- Støtte gis både til nykartlegging, og undersøkelser av tidligere kjente forekomster
- Søknader om støtte til tverrfaglig rødlistekartlegging i truede naturtyper vil kunne bli prioritert.
- Det kan søkes om støtte til flerårige prosjekter, men eventuell støtte vil kun bli gitt for ett år av gangen.
- Personer eller lokalforeninger som søker om midler må være medlem av/tilsluttet en av organisasjonene nevnt over.
- Midlene dekker direkte utgifter i forbindelse med kartleggingen eller reiseutgifter etter statens satser for billigste reisemåte/-vei.
- Støtte utbetales etterskuddsvis, når rapport foreligger, data fra kartleggingen er synlige i Artskart og eventuell lokalforening er registrert med organisasjonsnummer i Brønnøysundregistrene. Siste frist for innsending av rapport og reiseregninger og kvitteringer er 15. oktober.
- Data skal innrapporteres i Artsobservasjoner eller andre databaser med kobling til Artskart. Også negative gjenfunn skal rapporteres.
- Dersom det samles inn belegg, skal det foreligge en enkel plan for hvordan dette materialet skal ivaretas over tid.
- Varig utstyr som kjøpes inn for tildelte midler blir å regne som SABIMAs eiendom og som søkeren disponerer gjennom kontrakt. Det kan disponeres til andre formål når forutsetningene for tilskudd ikke lenger er tilstede.

Søknad

Skriftlig søknad sendes til SABIMA ved Even W. Hanssen senest 5. april 2013. Den må inneholde et søknadsbeløp, og en plan for prosjektet. Det må gå fram hvem som skal gjøre kartleggingen, hvor og når den skal gjennomføres, og en oversikt over hvilke(n) art(er) og eventuelle naturtyper som skal kartlegges. For ytterligere informasjon, kontakt Even W. Hanssen (even.w.hanssen@sabima.no) for vekster eller Kristoffer Bøhn (kristoffer.bohn@sabima.no) for zoologi.

5th CEWM

Central European Workshop of Myrmecology

Innsbruck 2013

Dear Myrmecologist,

The 5th Central European Workshop of Myrmecology (CEWM) will be held in Innsbruck, Austria, in autumn 2013.

The most important CEWM facts in a nutshell:

- Scope: All fields of ant research; participants and topics will be warmly welcome from all over Europe - and beyond!
- Timeline: 5-8 September 2013.
- Venue: University of Innsbruck, Technikerstr. 25, 6020 Innsbruck, Austria.
- Registration fees: To be announced early 2013; we are currently completing a fundraising campaign in order to offer reduced fees comparable to the fees of the 4th CEWM in Cluj, Romania.

www.cewm2013.org

Looking forward to seeing you in Innsbruck,
Warmest,

Birgit C. Schlick-Steiner, Wolfgang Arthofer, Florian M. Steiner

Årsmelding 2012

Norsk entomologisk forening

I perioden har foreningen hatt følgende personer i ombud:

NEFs styre:

Formann	Lars Ove Hansen, Drammen	<i>Insekt-Nytt</i>	
Nestformann	Jostein B. Engdal, Hurum	Redaktør	Anders Endrestøl, Oslo
Sekretær	Jan Arne Stenløkk, Randaberg	Redaksjon	Jan Arne Stenløkk, Randaberg
Kasserer	Jon Peder Lindemann, Grimstad		Leif Aarvik, Ås
Styremedlemmer	Anders Endrestøl, Oslo		Lars Ove Hansen, Drammen
	Leif Aarvik, Ås		Halvard Hatlen, Gjemnes
	Hallvard Elven, Oslo		Hallvard Elven, Oslo

Styret for NEFs fond

Trond Hofsvang, Oslo
Lita Greve Jensen, Bergen
Arne C. Nilssen, Tromsø

Insecta Norvegiae

Redaktør Lars Ove Hansen, Drammen
Redaksjon Øivind Gammelmo, Grua
Eirik Rindal, Røyken
Frode Ødegaard, Trondheim

Distributør

Leif Aarvik, Ås

Revisor

Per Nedreberg, Frogm

Norske Insekttabeller

Redaktør Sigmund Hågvar, Oslo

Valgkomité

Sigmund Hågvar, Oslo
Kjell Magne Olsen, Oslo

NEFs Internettider

Redaktør Hallvard Elven, Oslo

Tidsskrifter*Norwegian Journal of Entomology*

Redaktør Øivind Gammelmo, Grua
Redaksjonskomiteen Arne C. Nilssen, Tromsø
Lita Greve Jensen, Bergen
Arild Andersen, Ås
Knut Rognes, Stavanger
Arne Fjellberg, Tjøme

Representant i Samarbeidsrådet for bevaring av biologisk mangfold (SABIMA)

Eirik Rindal, Røyken

Kartleggingskoordinator for Artsdatabanken (50% stilling) via SABIMA

Kristoffer Bøhn, Nesodden

Medlemstall

Ved utgangen av 2012 hadde foreningen 673 medlemmer. De fordeler seg på 544 norske, 38 nordiske og 91 fra utlandet utenfor Norden. Til sammen 78 av medlemmene er bytteforbindelser vi utveksler tidsskrifter med.

I løpet av året har foreningens medlemstall økt med 31 medlemmer. Økningen har hovedsakelig vært i den norske medlemsmassen (+36). Alle nyinnmeldinger skjer via innmeldingsskjemaet på foreningens nettsider: [www.entomologi.no/medlemskap/medlemskap.html].

Medlemsmøter

Det har blitt holdt 8 møter i 2012, 7 medlemsmøter, hvorav 6 medlemsmøter på Zoologisk museum i Oslo, et på Lilløyplassen i Bærum, samt et åpent møte der publikum ble invitert. Det åpne møtet ble holdt i Tøyenparken, Oslo.

- 24. januar: **Sommerens fangst.** Medlemmene presenterer dyr og opplevelser fra siste års fangst.
- 28. februar: **Årsmøte.** Preben Ottesen: Innendørs skadedyr i Norge. Foredrag, valg.
- 20. mars: Lars Ove Hansen: **Ecuador og Galapagos.** Foredrag.
- 24. april: **Utstyrveld.** Temakveld om utstyr og innsamlingsteknikker.
- 24. august: **Lysløkking / grillkveld,** Lilløyplassen ved Fornebu.
- 5. september: **Lysløkking Botanisk hage,** Tøyen (Oslo). Åpent arrangement.
- 9. oktober: Morten Stærkeby: **Et entomologisk blikk på CSI - gir CSI-serien et realistisk bilde av rettsentomologi?** Foredrag.
- 6. november: Louis Boumans: **Norske steinfluer.** Foredrag.
- 4. desember: **Julemøte med småforedrag.** Pizza og brus.

Styremøter

Det har vært avholdt 2 styremøter i 2012, henholdsvis 8. februar og 9. oktober.

Ekskursjoner og kurs

NEFs sommersamling ved Eidanger, Porsgrunn, Telemark 22. — 24. juni

Årets NEF-treff ble arrangert i et potensielt meget spennende entomologisk område med både kalk- og basaltområder i Oslo-feltet lett tilgjengelig. Samlingen hadde 17 deltagere. Dessverre ble helgen preget av mye regn, og det begrenset feltutbyttet. Flere lokaliteter fra Gjerpensdalen i nord til Langesund i sør ble imidlertid besøkt, og flere artige funn av blant annet gresshopper, blomsterfluer og sommerfugler ble gjort. I tillegg var samlingen utbytterik så vel sosialt som faglig. SABIMA har støttet samlingen med kr. 20.000,- samt kartleggingskoordinators arbeidsinnsats.

Andre medlems- og publikumsaktiviteter

Biomangfolddagen 2012 ble arrangert på Lilløyplassen, Fornebu, Bærum den 20. mai. Vår forening var representert med egen stand hvor vi hadde stilt ut forskjellig materiell, og reklamert for foreningens tidsskrifter og medlemstilbud. Dette er et publikumsarrangement der alle biomangfoldforeningene er representert med stands. Årets arrangement foregikk i strålende solskinn, og i løpet av dagen var rundt 600 personer innom!

SABIMAs felles kartleggingsturer

SABIMA har i 2012 fortsatt suksessen med å arrangere felles kartleggingsturer for flere artsgrupper. Dette har stor positiv effekt i kunnskapsoppbygging, skaper sterkere nettverk og gir en felles forståelse på tvers av artsgrupper. Her kan entomologen lære om vertsplanter av botanikeren, samtidig som soppfolket kan lære om hvilke insekter som livnærer seg av soppenes fruktleger. Vi har også lagt opp til å lære kartleggingsmetodikk og klassifisering av naturtyper. Det har blitt arrangert fem slike turer i 2012. Funnene registreres fortløpende på artsobservasjoner.no.

Langøya, Re kommune 5. mai

Tolv personer deltok på denne fellesturen til kalkrike Langøya, en liten båttur utenfor Holmestrand. Mye av øya er kalkbrudd og avfallsdeponi, men det finnes også rester av kalktørrenger, kalkfuruskog og edellauskog som er fredet. Det var den nordlige delen av øya som ble besøkt. Vi fikk også en kort innføring i planene om å tilbakeføre Langøya til det utseende den hadde før de store kalkbruddene. Totalt er det gjort 222 registreringer i artsobservasjoner.no etter turen.

Sandbakken, Oslo kommune 24. mai

Kun 7 deltagere var med på denne turen med fokus på kartleggingsmetodikk. SABIMAs kartleggingskoordinatører gjennomgikk det viktigste man må huske på ved kartlegging av arter. Det ble foretatt litt kartlegging i praksis og 40 funn har blitt registrert i Artsobservasjoner fra turen.

Skullerud, Oslo kommune 6. juni

Turen var lagt om som en ekskursjon for å lære om klassifiseringssystemet Naturtyper i Norge (NiN). Turlleder var Rune Halvorsen som er hovedarkitekten bak systemet. Rundt 25 personer møtte opp ved Skullerud T-banestasjon. Vi gikk en gradient fra by-/kulturlandskapet ved Skullerud via rikere skogtyper til fattig skog og myr oppe i Østmarka. Halvorsen beskrev de ulike økologiske parametrene og gradientene for deltagerne, og ga et godt innblikk i hvordan systemet er bygget opp og hvordan det kan brukes i praksis til klassifisering av natur.

Sandøy, Tjøme kommune 16. juni

Atten personer møtte opp på Sandøsund på Hvasser for å ta båten ut til fellesturen på Sandøy. Store deler av Sandøy ligger i et landskapsvernområde og SABIMA hadde fått tillatelse av Tjøme kommune til ekskursjon og innsamlinger. De nordlige delene med sandkyst ble besøkt, samt mer skogkledd partier litt lenger sør. Totalt er det gjort 145 registreringer i artsobservasjoner.no etter turen.

Murefjell naturreservat, Nome kommune 11. august

Fjorten personer møtte opp på Ulefoss for å dra inn i gammelskogene i Murefjell naturreservat. En større del av den rike sørsiden av reservat ble undersøkt. Det ble funnet en god del sopp på turen og rødlisteartene aniskjuka (VU) og eggegul kjuke (VU) vakte oppsikt. Totalt er det registrert 221 funn i artsobservasjoner.no etter turen.

Juleexpo-messa, Lillestrøm 30. november – 2 desember

NEF var representert med stand på Juleexpo-messa på Lillestrøm sammen med Norsk Zoologisk Forening. Det ble blant annet delt ut blader og vist oppspente insekter.

Tidsskrifter

Norwegian Journal of Entomology. Volume 59 (1) ble trykket 25. juni og sendt ut før sommeren. Volume 59 (2) ble trykket 5. desember og sendt ut i romjula. Totalt ble det publisert 178 nye arter for Norge, noe som må sies å være meget bra. I tillegg ble det publisert 2 arter og én slekt nye for

vitenskapen. Den svake nedgangen i yngre faglige artikler som ble registrert i 2011 ser ut til å ha snudd. Tilgangen på manus er fremdeles økende, noe antall sider publisert viser. Volume 59 (2) var på hele 154 sider, som er det tykkeste nummeret på mange år. Per januar 2013 ligger flere manus i vent på publisering.

Insekt-Nytt har i 2012 kommet ut med 4 nummer (Volum 37) fordelt på fire hefter. Nr. 1 (54 s) kom ut i mars og ble trykt i et opplag på 750. Nr. 2 (46 s) kom ut i juni 2012 med et opplag på 800. Nr. 3 (54 s) kom ut i september 2012 med et opplag på 800. Nr. 4 (40 s) kom ut i desember med et opplag på 800. *Insekt-Nytt* blir distribuert til alle NEFs medlemmer, samt til flere biblioteker og offentlige kontorer, journalister o.a. Totalt sendes det derfor ut over 500 eksemplarer i Norge og ca. 100 til øvrige verden (medlemmer og bytteforbindelser). Bladet er i rute og det virker som det er stor interesse også utenfor landegrensene.

Foreningens nettsider

Foreningens nettsider har vært fysisk plassert på serveren til Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Web-adressen er www.entomologi.no. Hallvard Elven har vært ansvarlig for drifting av nettsidene i 2012. Nettsidene holdes løpende oppdatert med informasjon om kommende møter og turer, samt nyheter av interesse for det entomologiske miljøet i Norge. Foreningen har hatt som målsetning å gjøre alle foreningens tidligere publikasjoner tilgjengelige på pdf. Dette arbeidet er på det nærmeste ferdigstilt. Nye publikasjoner blir frigitt på pdf tre år etter trykking.

Foreningen arbeider videre med å få scannet inn sine publikasjoner og gjøre disse fritt tilgjengelige via nettsidene. Nå er nærmere 300 nummer/verker i seks tidsskriftserier lett tilgjengelige som pdf.

Kartleggingskoordinator

I april 2012 overtok Kristoffer Bøhn for Hallvard Holtung som kartleggingskoordinator i entomologi i halv stilling. Tilsetningen går gjennom SABIMA, og finansieres gjennom en årlig bevilgning fra Artsdatabanken (kanalisert gjennom Direktoratet for naturforvaltning).

Kartleggingskoordinatorens oppgave er å koordinere innsatsen blant NEFs medlemmer i arbeidet for å kartlegge vår insektfauna. Kartleggingskoordinatoren skal også legge til rette for seminarer og turer, gi støtte til medlemmenes egne kartleggingsprosjekter, samt bidra til å styrke foreningen generelt. En vesentlig del av stillingen består av arbeid med artsobservasjoner.no, særlig med å få på plass kvalitetssikring av data, samt å gi brukerstøtte.

Kartleggingsmidler

Gjennom vår forening har det blitt utlyst midler gjennom SABIMA til kartlegging. Fortrinnsvis er dette midler til nykartlegging og virksomhet som ikke ville blitt gjennomført uten denne støtten.

Totalt ble det delt ut **74 214,04** kroner med følgende fordeling:

- Bernt K Knutsen, kr 5 331 til kartlegging av øyestikkere i Vest-Agder.
- Halvard Hatlen, kr 5 006,40 til kartlegging og innsamling av flere insektgrupper i Møre og Romsdal.
- Jostein Engdal, kr 9 332,31 til insektkartlegging i Finnmark.

- Per Kristian Solevåg, kr 10 120 til gjennomføring av samling og kartlegging av biller på Hvaler, Østfold.
- Morten Hage, kr 4 290 til kartlegging av klubbe-elveøyenstikker og blåbåndvannymfe. Dekkes av tilskudd fra Fylkesmannen i Buskerud.
- Magne Flåten, kr 838,41 til kartlegging av blåbåndvannymfe. Dekkes av tilskudd fra Fylkesmannen i Buskerud.
- John Skartveit, kroner 7 561 samt lån av lysfelle. Insektundersøkelse Skåland, Rogaland.
- Sissel og Nigel Goodgame, kr 8 000 til insektkartlegging Øygarden, Hordaland.
- Atle Ivar Olsen, kr 6 500 inklusive lån av lysfelle, til kartlegging av sommerfugler på Helgeland, Nordland
- Svein Svendsen, kr 9 011 til insektinnsamling i Nord- og Øst-Finnmark
- Kai Berggren, kr. 3 432 til kartlegging av sommerfugler på Sørlandet
- Thor Jan Olsen, kr 4 791,92 til insektkartlegging Vestfjella naturreservat, Aremark, Østfold.

Økonomi

Ved utgangen av 2012 har foreningen NOK **444 507,-** på tre konti DnB. Av dette er NOK **249 581,-** plassert i to sparekonti, og utgjør foreningens fond.

Foreningens viktigste inntektskilder i 2012 var medlemskontingenter (NOK **134 811,-**) og driftsstøtten fra Miljøverndepartementet (NOK **228 000**). Foreningens største utgiftsposter var produksjon og trykking av *Norwegian Journal of Entomology* (NOK **194 087,-**) og *Insekt-Nytt* (NOK **122 909,-**).

Oslo, 12. februar 2013

Forhandlere av entomologisk utstyr

NATUR OG FRITID

Norsk firma med godt utvalg av entomologiske bøker og entomologisk utstyr (og annet naturrelatert). Har salg både over disk og på nett. Drevet av og for naturinteressert. www.naturbokhandelen.no

BENFIDAN

Benfidan fører forskjellig entomologisk utstyr, først og fremst innsamlings- og prepareringsutstyr. Her kan man blant annet kjøpe spennbrett, insektnåler og håver. Skriv etter prisliste til: Benfidan, Fruevej 125, DK-7900 Nykøbing Mors, Danmark. E-post: benfidan@mail.dk

APOLLO BOOKSELLERS

En bokhandel som spesialiserer seg på entomologisk litteratur. Bestill katalog! www.apollobooks.com. E-post: info@apollobooks.dk

B & S ENTOMOLOGICAL SERVICES (MARRIS HOUSE NETS)

Dette firmaet selger forskjellige typer insekt-nett, inkludert malaisetelt. Har produkter som er ansett for å ha svært god kvalitet. www.entomology.org.uk/

ORTOMEDIC (tidligere Onemed AS)

Fører stereomikroskoper, binokularluper, laboratorieutstyr, o.a. Se annonse på baksida av bladet. Hjemmeside: www.ortomedic.no

BIOQUIP

Kjempestort entomologisk firma lokalisert i California, USA. Fører det aller meste. Verdt å prøve, men litt dyre! Hjemmeside: www.bioquip.com

Sjekk også følgende side på nettet: <http://insects.ummz.lsa.umich.edu/entostuff.html>

Her har Zoological museum, University of Michigan listet en god del nord-amerikanske og internasjonale firmaer som fører entomologisk utstyr.

The Norwegian Entomological Society

www.entomologi.no

The Norwegian Entomological Society (NEF) was founded in 1904. Its goal is to promote the interest for and study of insects. Anyone with an interest in entomology, whether amateur or professional, is welcome as a member. The society currently has about 600 members, mostly from Norway.

Insekt-Nytt [Insect-News] is NEF's popular publication, including reports and articles on faunistics, fieldtrips, anecdotes, techniques etc. The text is mainly in Norwegian. Of special interest for foreign members are the journals Norwegian Journal of Entomology and *Insecta norvegiae*, both of which are published in English.

Insekt-Nytt is published with four issues annually. Norwegian Journal of Entomology is published with two. *Insecta Norvegiae* is published sporadically, depending on material. Many of the older publications can be found in fulltext on our homepage.

To become a member of NEF, please visit our homepage and fill in our online form.

If you would like more information on some of the content of this issue, please contact the editor at; insektnytt@gmail.com and check out our homepage www.entomologi.no

Content of Insekt-Nytt [Insect-News] 38 (1) 2013

Endrestøl, A. Editorial: « <i>In the winters bluebell-yearning woe</i> ».....	1
Ruud, D. The Lense-Bug	4
Aarvik, L, Berggren, K., Christiansen, C. & Voith, R. Kvernbrusætrene in Sel municipality – A newly discovered outpost in southern Norway for the taigas rarest moths.....	5
Hansen, S.K. 1918-2008: A 90th anniversary of <i>Euphydryas Idun</i> in Saltdal municipality.....	13
Hågvar, S. & Olsen, T.J. New regional records of Heteroptera VIII	17
Syvvertsen, P.O & Lundmo, S. The <i>Convolvulus Hawk-moth Agrius convolvuli</i> in Nordland county	19
Vetlesen, V. Literary insects I: Nsongonya	23
Falck, M. Norwegian «why-not»-flies III: The mystery of life and death.....	25
Bengtson, R. Book Review: Norges humler med Humleskolen	29
Stenløkk, J. Web-Bugs	35
Entomologiska Föreningen in Helsingfors: The XXIX Nordic-Baltic Congress of Entomology....	38
Hatlen, H. At the Larval Stage (quiz)	39
SABIMA: Call for survey proposals 2013.....	41
SABIMA: Redlisted species 2013 - Call for survey proposals.....	42
The Billboard	43
The Board: Annual Report 2012	44
Suppliers of entomological equipment	49
Content of Insekt-Nytt [Insect-News] 38 (1) 2013	50

Rettledning for bidragsytere:

Tekst. Hovedartikler struktureres som følger: 1) Overskrift; 2) Forfatteren(e)s navn; 3) Selve artikkelen (gjør med ingress- en kort tekst som fanger leserens oppmerksomhet og som trykkes med halvfete typer; splitt hovedteksten opp med mellomtitler; 4) Evt. takk til medhjelpere; 5) Litteraturliste; 6) Forfatteren(e)s adresse(r); 7) Billedtekster og 8) Evt. tabeller. Alle disse punktene kan følge rett etter hverandre i manus. Send bare ett eksemplar av manus. Bruk forøvrig tidligere numre av Insekt-Nytt som eksempel. Latinske navn skal skrives i kursiv.

Manuskripter må være feilfrie. Manuskripter sendes redaksjonen som e-post eller vedlegg til e-post. De fleste typer tekstredigeringsprogrammer kan benyttes (PDF dokumenter godtas ikke). Eventuelle bilder og illustrasjoner sendes inn samtidig med manuskriptet.

Forfattere av større artikler vil få tilsendt et PDF dokument av artikkelen. Fem eksemplarer av bladet kan sendes etter ønske.

Illustrasjoner. Vi oppfordrer bidragsytere til å illustrere artiklene med egne fotografier og tegninger. For bilder hentet fra internett må rettighetsspørsmålet være avklart. Leveres illustrasjonene elektronisk, vil vi ha dem på separate filer som vedlegg til e-post, og med en oppløsning på minimum 300 dpi. Det er en fordel om bildene er tilpasset A5 format med 5,90 cm bredde for én spalte, eller 12,4 cm over to spalter. Legg ikke illustrasjonene inn i tekst-redigeringsprogrammet, f.eks. MSWord. Fjern også alle koder etter eventuelle referanseprogram (f.eks. Endnote). Originale fotografier kan sendes inn som papirbilde, dias eller negativer. Redaksjonen forbeholder seg retten til å velge utsnitt og foreta små justeringer på bilder (som f.eks kontrast og lys).

Korrektur. Forfattere av større artikler vil få tilsendt en PDF for korrektur. Den må returneres senest 3 dager etter at man mottok den. Store endringer i manuskriptet godtas ikke. Korrektur av små artikler og notiser foretas av redaksjonen.

Norsk entomologisk forening

Postboks 386, 4002 Stavanger

E-post sekretær: jansten123@online.no

Bankkonto: 7874 06 46353 [Jon Peder Lindemann, Gamle mossevei 43, 1430 Ås]

Styret 2013

Formann: Lars Ove Hansen, Sparavollen 23, 3021 Drammen (tlf. 413 12 220)

Nestformann: Jostein Engdal, Langsethveien 39, 3475 Sætre (tlf. 32 79 07 30)

Sekretær: Jan Arne Stenløkk, Kyrkjeveien 10, 4070 Randaberg (tlf. 51 41 08 26)

Kasserer: Jon Peder Lindemann, Gamle mossevei 43, 1430 Ås (tlf. 913 09 552)

Styremedlem: Anders Endrestøl, Rosenhoffgata 13, 0569 Oslo (tlf. 994 50 917)

Styremedlem: Hallvard Elven, Munkebekken 186, 1061 Oslo (tlf. 22 32 83 41)

Styremedlem: Leif Aarvik, Nyborgveien 19a, 1430 Ås (tlf. 64 94 24 66)

Lokallag

Finnmark lokallag, c/o Johannes Balandin, Myrullveien 38, 9500 Alta

Tromsø entomologiske klubb, c/o Arne C. Nilssen, Tromsø museum, 9037 Tromsø

Midt-Troms lokallag, c/o Kjetil Åkra, Midt-Troms Museum, Postb. 82, 9059 Storsteinnes (tlf. 77 72 83 35)

NEF/Trøndelagsgruppa, c/o Oddvar Hanssen, NINA, 7485 Trondheim

Agderlaget (A-laget), c/o Kai Berggren, Bråvann terrasse 21, 4624 Kristiansand

Grenland lokallag, c/o Arnt Harald Stendalen, Wettergreensvei 5, 3738 Skien

Larvik Insekt Klubb, c/o Torstein Ness, Støperiveien 19, 3267 Larvik

Drammenslaget / NEF, c/o Tony Nagypal, Gløttevollen 23, 3031 Drammen

Numedal Insektregistrering, c/o Bjørn A. Sagvolden, 3626 Rollag (tlf. 32 74 66 37)

NEF avd. Oslo & Akershus, c/o Insektavd., Naturhist. mus., Pb.1172 Blindern, 0318 Oslo

Østfold entomologiske forening, c/o Thor Jan Olsen, Postboks 1062 Valaskjold, 1701 Sarpsborg

Distributør

Salg av trykksaker og annet materiell fra NEF: Insektavdelingen, Naturhistorisk museum, Pb. 1172 Blindern, 0318 Oslo [Besøksadresse: Sarsgate 1, 0562 Oslo] (tlf. 22 85 17 05); e-mail: leif.aarvik@nhm.uio.no.

NORGE P.P. PORTO BETALT

Returadresse:
Norsk entomologisk forening
Postboks 386, 4002 Slangerup

Leica

MICROSYSTEMS

www.leicamicrosystems.com

**NY REPRESENTANT FOR
LEICA MIKROSKOPER
I NORGE**

ORTOMEDIC

Vollsveien 13E, Boks 317, 1326 Lysaker - Tlf 67 51 86 00 / Faks 67 51 85 99
ortomedic@ortomedic.no - www.ortomedic.no